

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Tereza Lukešová

**Duše jsou jenom lidi, co potřebují komunikovat: Povaha
duchovních bytostí a zacházení s nimi v rámci
internetových poraden**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Alžběta Wolfová

Praha 2022

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně.
Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány.
Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.*

V Praze dne 7. 1. 2022

.....

Tereza Lukešová

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Alžbětě Wolfové za její čas, cenné rady, laskavost a neutuchající podporu. Dále děkuji přímým účastníkům výzkumu, především panu A. za jeho ochotu a nadšení. Díky patří i mým blízkým, kteří mě podporovali v rámci celého studia, a nenechali mě v této práci používat vtipy z Pána prstenů.

Anotace

Tématem bakalářské práce je povaha a zacházení s duchovními bytostmi tak, jak jsou popsány v internetových příspěvcích dvou vybraných poradenských serverů, a také několika přímými účastníky výzkumu. Cílem práce je nejen popsat jaké vlastnosti tyto subjekty duchovním bytostem přisuzují, ale i na základě jakých aspektů tak činí (např. osobní zkušenost) a jak se charakteristiky duchovních bytostí projevují ve způsobech, kterými s nimi dále nakládají. Práce je inspirovaná metodologií a teorií parantropologie, odvětvím antropologie, které se zabývá paranormálními zkušenostmi, aniž by hodnotilo a znevažovalo realnost takových zkušeností a dalších zkoumaných paranormálních fenoménů.

Klíčová slova

Duchové, duchovní bytosti, strašení, parantropologie

Abstract

The topic of this bachelor thesis is the nature and handling of spiritual beings, as described by internet posts on two chosen web forums, as well as a handful of direct research participants. The aim of this thesis is not only to describe which characteristics are ascribed to spiritual beings by the subjects mentioned above, but also through which aspects do they do so (such as personal experience) and how these characteristics altogether manifest in the manner of handling the beings. The thesis is inspired by the methods and theory of paranthropology, a branch of anthropology that studies paranormal experience without judging or disparaging the realness of it and of other researched paranormal phenomena.

Keywords

Ghosts, spiritual beings, hauntings, paranthropology

Obsah

1. Úvod	5
2. Teoretická východiska	7
2.1. Vymezení pojmů vztahujících se k transcendentnu	7
2.2. Teoretický rámec práce	8
2.3. Terminologie pojící se s tématem paranormálna	10
3. Metodologie	13
3.1. Úvod do metodologického východiska výzkumu	13
3.2. Výzkumný problém a výzkumné otázky	17
3.3. Výzkumná strategie	18
3.4. Výběr a charakteristika zkoumaného vzorku	20
3.5. Techniky a průběh sběru dat	23
3.6. Použité analytické postupy	24
3.7. Etické aspekty výzkumu	25
3.8. Vlastní pozice a metodologická reflexe kvality výzkumu	26
4. Empirická část	28
4.1. „Asi máme doma nějakou zbloudilou duši“ aneb projevy <i>strašení</i>	28
4.2. Povaha a původ duchovních bytostí	31
4.2.1. <i>Duchové a duše</i>	31
4.2.1.1. První výklad pojmu „duše“	32
4.2.1.2. Druhý výklad pojmu „duše“	32
4.2.1.3. Karma, trest a očistec: brikoláž	33
4.2.2. <i>Démoni</i>	34
4.2.3. Proč <i>straší</i> ?	38
4.2.3.1. Proč někoho sužují <i>démoni</i> ?	38
4.2.3.2. Proč se někdo potýká s <i>duchy</i> ?	40
4.3. „Nepárat se s tím a vyhnat to,“ neboli zacházení s duchovními bytostmi	43
5. Závěr	47
6. Bibliografie	50

1. Úvod

Většina lidí se dnes s paranormálními jevy setkala prostřednictvím hororových filmů nebo knih Stephena Kinga. Hrůzu nahánějící rány vycházející uprostřed noci z prázdného sklepa, tmavé postavy naklánějící se nad postelemi dětí, nebo kříže přetáčeující se před zraky lidí vzhůru nohama, to všechno jsou scény, ve kterých se ve filmech a knihách projevují „duchové“ nebo „démoni“. Některým lidem možná na pár nocí znepríjemní usínání, ale jinak se jich nedotknou. Avšak najdou se tací, kteří podle svých slov podobné zkušenosti zažívají na vlastní kůži, a jejich původ připisují duchovním bytostem.

Tradiční vědecký diskurz, ve smyslu pozitivismu, se o paranormální nebo nadpřirozené jevy zajímá v tom smyslu, že je takzvaně *debunkuje*¹, tj. odhaluje jejich „nepravost“ a vysvětluje jejich „skutečnou“ povahu. „Skutečná“ povaha paranormálních jevů a zkušeností podle tohoto přístupu nespočívá v existenci duchovních bytostí apod., ale je výsledkem věci jako kognitivní iluze, psychická nebo fyziologická patologie, případně sociální konstruovanost reality (Hunter 2015: 5, 6). Obecně lze říci, že převládající vědecký diskurz svým způsobem devaluje zkušenosti lidí, kteří své situace nedokáží vysvětlit jinak než jako paranormální, a převádí je do takových rámců, které jsou podle něj racionálně vysvětlitelné. Jedná se o určitý etnocentrismus, protože to, co není z perspektivy pozitivistické vědy považováno za racionální, je okamžitě rámováno jako ne-skutečné. V současném antropologickém diskurzu je však téma paranormálních, nadpřirozených či náboženských zkušeností živé, a přístupy a metody, které pro jejich zkoumání vznikly se této pozitivistické tendenci vymykají. Antropologie náboženství a parantropologie s takovými zkušenostmi zacházejí citlivěji a neubírají jim na skutečnosti. Pokud jde o paranormální fenomény, parantropologie k nim přistupuje jako ke zcela reálným, a její snahou je popsat jejich průběh, začít vyvíjet teoretický rámec který by takové jevy pomohl pochopit, a zkoumat problém toho, jak je tlumočit a vysvětlit „vědecky-orientovanému“ obecnstvu bez toho, aniž by byly okamžitě zavrhnuty (Young a Goulet podle Hunter 2015: 14).

Tato práce si klade za cíl přistupovat k paranormálním zkušenostem po vzoru parantropologie, bez etnocentrických soudů, a co nejvěrněji popsat způsoby, kterými účastníci výzkumu a příspěvky na dvou vybraných internetových poradnách rámují své vlastní zkušenosti, které reflektují jako z vědeckého hlediska nevysvětlitelné, a přisuzují jim

¹ „debunk“. In Merriam-Webster.com. Citováno 30. 12. 2021 z <https://www.merriam-webster.com/dictionary/debunk>

významy pojící se s přítomností duchovních bytostí. Vzorkem pro tento výzkum byli dva přímí účastníci-katolíci a příspěvky na dvou online poradnách, ve kterých se téma řeší.

V teoretické části práce představím a vysvětlím termíny, které se s tématem duchovních bytostí pojí, a zaměřím se také na dosavadní trendy v jejich zkoumání. V metodologické části práce popíšu vybrané výzkumné metody a strategie, a provedu sebereflexi. V empirické části pak provedu výzkum, ve kterém se v první řadě zaměřím na to, jaké zkušenosti jsou účastníky a příspěvky v poradnách rámovány jako paranormální. Dále rozdělím a popíšu typy duchovních bytostí tak, jak se o nich subjekty vyslovují, a budu sledovat, kde spatřují jejich původ a jak odůvodňují jejich přítomnost v konkrétních případech. Nakonec se zaměřím na způsoby, kterými účastníci výzkumu a uživatelé poraden s duchovními bytostmi zacházejí, a případně jaké praxe k tomu využívají. V závěru nakonec výzkum shrnu a na základě svých interpretací odpovím na výzkumné otázky.

2. Teoretická východiska

2.1. Vymezení pojmů vztahujících se k transcendentnu

Ve své práci používám mnohé termíny pojící se s transcendentnem. Na tomto místě bych ráda vymezila, na základě jakých definic k nim přistupuji.

V první řadě se jedná o náboženství. To je v antropologii tématem, které je zkoumáno od jejích počátků v devatenáctém století až dodnes. Přístupy k tomu, co náboženství je a jaké má funkce se na této časové ose do velké míry proměňují, přičemž nejsou jednotné ani dnes a liší se škola od školy. První studie na toto téma mají značný etnocentrický nádech a zaměřují se na kategorizaci náboženství s důrazem na rozdíly mezi takzvanými „světovými náboženstvími“ (křesťanství, judaismus, islám atd.) a „původními náboženstvími“ (náboženství „barbarů“) (Bowie 2006, Oxford Bibliographies 2014). Pozdější studie pak zkoumají způsoby, kterými individuální náboženství fungují ve specifických sociálních prostředích (Oxford Bibliographies 2014). Nynější antropologický výzkum náboženství se zaměřuje především na dynamiky moci a identit v rámci náboženství, na změny v náboženstvích a vliv postmoderních sociálních forem na náboženský život (ibid.). Já v této práci vymezuji náboženství podle Clifforda Geertze, který jej definuje jako „1) systém symbolů, které 2) v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že 3) formulují pojmy obecného řádu bytí a 4) obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že 5) se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické.“ (Geertz podle Bowie 2006: 20)

Součástí antropologického studia náboženství je i víra. I její vymezení se proměňuje v čase a není jednotné. Jednou z prvních definic byla víra jako soubor přesvědčení o tom, co je opravdové a pravdivé, dnes je na ni ale nahlíženo spíše jako na závazek a důvěru v bohy, nebo jiné lidské bytosti. Víra v tomto slova smyslu může být situačně a dynamicky proměnlivá a vtělesněná, stejně jako psychologicky zažívaná (Oxford Bibliographies 2018).

V této práci využívám pojmy „věřící“ a „nevěřící“ [lidé]. Je nasnadě zde upřesnit, že toto rozdělení používám výhradně pro specifikaci toho, zda se daný uživatel nebo účastník identifikuje jako křesťan (věřící), nebo svou víru nesdílí či se označuje za ateistu (nevěřící).

I pojem spiritualita procházel značnými změnami, avšak tentokrát spíše v rámci euroamerické společnosti. Dnes je ustálen jako nábožensky neutrální a Němečková (2014: 33) jej definuje jako „kvalitu života, bytí a prožívání, jejíž součástí je vědomí nekonečna,

nevyslovitelného a nepopsatelného“. Říčan (podle Němečkové 2014: 33) spiritualitu vymezuje jako osobní prožívání vztahu k transcendentní skutečnosti, přičemž náboženství vidí jako možný projev spirituality.

Posledním důležitým termínem je kosmologie, jež definuji podle Bowie (2006: 118) jako „[teorii] či [koncepti] vesmíru, [zabývající se] vznikem, stavbou a vývojem vesmíru a jeho fungováním a rovněž postavením lidí a dalších tvorů v tomto řádu“. Kosmologie je významným aspektem všech kultur a jejich příslušníkům zprostředkovává porozumění světu a jejich vztahu k němu a k ostatním stvořením (ibid.).

2.2. Teoretický rámec práce

Názory na paranormální jevy či události (např. zjevení, zázraky, duchové a jiné entity) lze podle Berrymana (2001) v sociologii náboženství rozdělit na dva tábory. Myšlenky Durkheima a Marxe jsou základními kameny prvního z nich, „radikálního sociologismu“, který všechny mystické výroky vysvětluje sociálně, tedy odebírá jim jejich mystickou povahu ve jménu zkoumání sociálních procesů. Druhý, dnes početnější tábor vychází z weberovské tradice, a Berryman jej označuje jako částečný „black boxing“. Je to z toho důvodu, že zkoumané mystické výroky analyzuje ve smyslu sociálních realit (čímž má blízko k radikálnímu sociologismu), avšak zároveň se „zdráhá prohlásit, že všechna náboženská tvrzení jsou pouhými sociálními skutečnostmi“ (Paleček 2010). Pokračovatelem částečného black boxingu je například Berger a jeho „metodologický ateismus“ (Berryman 2001), který má být zcela empirickým a nezaujatým postojem, avšak je už ve svém základu zaujatý tím, že redukuje ontologický status náboženských skutečností, který je však nedílnou součástí zkušeností věřících (Paleček 2010).

Na vztah mezi antropologií a výzkumem paranormálních jevů neboli ne-normálních skutečností² se zaměřuje např. Hunter (2015), přičemž „paranormálním“ označuje zkušenosti a fenomény považované v rámci ustanoveného vědeckého pohledu na svět za nemožné. Hunter pojmenovává dva přístupy, které z tohoto vědeckého pohledu vycházejí: redukcionismus a „závorkování“³. Směrem redukcionismu se podle něj ubírá většina výzkumu na toto téma; jako příklad uvádí sociální funkcionalismus, který nepřipouští existenci duchovních bytostí a popisuje vlastně pouze to, co je z etické perspektivy možné popsat, nikoli to, co je důležité z perspektivy emické. Tím pádem jsou výpovědi informátorů

² V originálu „non-ordinary realities“.

³ V originálu „bracketing“.

odbyvány ve prospěch takové interpretace, která neodporuje dominantnímu, etickému, pohledu na svět. Pokud jde o „závorkování“, tento přístup dělá přesně to: dává otázku skutečnosti zkoumaných jevů do závorky, jinými slovy zcela ji vynechává a nezabývá se jejich ontologickým statusem, aby mohl zkoumat pouze sociální reality. Stejně tak jako u redukcionismu, i zde dělá výzkumník ontologický soud o skutečnosti nadpřirozena *právě proto*, že sám rozhoduje, který ze zkoumaných aspektů kulturní praxe bude považovat za „normální“, tedy sociální, a který za „ne-normální“, tedy hodný za-závorkování. Hunter ve své práci (ibid.) proto navrhuje alternativní přístup pro zkoumání ne-normálních skutečností: parantropologii.

Parantropologie vychází z přístupů a metodologií transpersonální antropologie, antropologie vědomí a experimentální antropologie Edith Turner, a kombinuje je s parapsychologií, která se zabývá jevy vymykajícími se vysvětlením konvenčními koncepty (Sociologická encyklopedie 2017). Vzniká tak interdisciplinární přístup, který se snaží interpretovat systémy víry v nadpřirozeno nejen z perspektivy účastníků, ale i na základě přímé zkušenosti etnografa, která vychází z jeho/jejího zapojení se do dění. Cílem této metody je zažít zkušenost informátorů „na vlastní kůži“. Podle Huntera (2015) jsou vědcovy vlastní zkušenosti pro výzkum velice důležité, pokud má smysluplně porozumět praktikám a systémům víry v nadpřirozeno. Podobně se o zkušenostech etnografa vyjadřuje i Tesárek (2017), který v rámci svého výzkumu čarodějnictví provozoval autoetnografii.

Parantropologické výzkumy zkoumají abnormální víry⁴, paranormální zkušenosti a víru v nadpřirozeno z různých pozic, a to bez skepse a v kontrastu k etnocentrickému přístupu. Některé výzkumy jsou kvantitativní a sledují např. spojitosti mezi vírou v nadpřirozeno a jinými proměnnými jako je příslušnost k subkultuře (např. Williams 2016), nebo vztah mezi subjektivními paranormálními zkušenostmi a abnormálními vírami včetně víry v paranormální (např. Dagnall, Drinkwater, Parker, Clough 2016). Tím se dost odlišují od Hunterovy vidiny etnografie, kterou při studiu nadpřirozena prováděl např. sám Hunter s Lukem (2014).

Významným konceptem pro tuto práci je brikoláž⁵. Zavedl jej francouzský antropolog Lévi-Strauss. Jedná se o formu mytického myšlení⁶, kdy se dříve použité prvky

⁴ Tj. víry v městeské legendy (*urban legends*) a konspirační teorie (Dagnall, Drinkwater, Parker, Clough 2016)

⁵ „Bricolage“. Contemporary American Religion. [online] (2019). [cit. 14. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/religion/legal-and-political-magazines/bricolage>.

⁶ „Mythic Thought“. The Oxford Companion to the Body. [online] 2019. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/medicine/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mythic-thought>.

mýtu přeorganizují a využijí znovu, tedy dochází k jakési jejich recyklaci. Avšak současná náboženská brikoláž se od tohoto prvotního pojetí liší; je zcela založena na svobodné volbě jednotlivce, který si vybírá z mnoha různých náboženství a spirituálních směrů na základě osobních preferencí a neřídí se institucionálními dogmaty. V praxi jde vlastně o sestavování soukromé spirituality skládáním již existujících prvků. Tyto prvky spolu navíc nemusí vždy souznívat v logickou syntézu, a některé si mohou dokonce vzájemně odporovat. Zároveň se tyto individuální spirituality vyznačují svou proměnlivostí; jelikož jsou postaveny na osobních preferencích a jedinec s nimi pracuje na soukromé úrovni (tj. pro vlastní cíle), podrobují se častým změnám v momentech, kdy jedinec nalezne nové prvky, které pokládá za efektivnější. Příkladem tohoto typu brikoláže je hnutí New Age, v rámci nějž jednotlivci či skupiny vytvářejí své osobité systémy víry skládáním prvků západních a východních náboženství, ale také např. astrologie a parapsychologie. Jejich cílem není vytvořit ucelený a organizovaný systém víry (Contemporary American Religion 2019.), ale spíše vlastnit soubor odpovědí na otázky, které si kladou. V této práci budu používat slovo „brikoláž“ pro tento typ jeho definice.

2.3. Terminologie pojící se s tématem paranormálna

Aby mohl čtenář práci jednodušeji číst, je třeba vyjasnit některé pojmy, které se budou v následujících kapitolách často vyskytovat. Jsou to termíny, které se inherentně pojí s tématem práce, a stanovování jejich významů probíhalo prakticky kontinuálně na základě získávání dat.

Nejdříve vysvětlím dvojici slov „nadpřirozený“ a „paranormální“. Na první pohled se možná zdají významově stejná, jsou mezi nimi však jisté nuance. Pokud jde o český jazyk, slovo „nadpřirozený“ je definováno jako „vymykající se přirozenému rozumovému poznání, chápání“ (Slovník současné češtiny 2021), kdežto „paranormální“ jako „vědecky nevysvětlitelný, využívaný v rámci okultismu“ (ibid.). Osobně bych tedy řekla, že „nadpřirozené“ je něco, co je mimo naše chápání a vždy mimo bude, avšak „paranormální“ je něco, co věda zatím nevysvětlila a je tak možné, že někdy vysvětlí. V literatuře jsem našla ještě trochu jiné rozlišení, ani zde však není zcela jednoznačná shoda na tom, kdy používat který termín. „Nadpřirozený“ se častěji užívá pro popsání náboženských zkušeností které nelze (přírodními vědami) vysvětlit (viz např. Berryman 2001, Konopásek 2010, Konopásek a Paleček 2006), např. zjevování svatých či posedlost. Jako „paranormální“ jsou pak většinou označovány takové zkušenosti, které nemají náboženský podtext a popisují zkušenosti, které účastníci (a někteří výzkumníci) pokládají za nevysvětlitelné (viz např.

Mencken, Bader a Stark 2008, Hunter 2014), např. vidění postav, hlasy a kroky bez těla apod. Je ale třeba říci, že toto rozlišení na základě náboženského podtextu nebo jeho absence jsem vytvořila pro účely této práce, a tak rozhodně neplatí vždy a pro všechny. V případě aktérů a přispěvatelů na internetu se užívání těchto pojmů také nutně neřídí slovníkovými definicemi. V rámci fór, poraden i rozhovorů jsou tyto termíny zaměňovány podle mého názoru bez toho, aniž by autor chtěl upozornit na nějaký odlišný význam. Slouží jednoduše k popsání takové zkušenosti nebo jevu, který je pro něj nevysvětlitelný⁷. Já budu v této práci využívat termín „paranormální“, a to ve významu nevysvětlitelného jevu netýkajícího se zjevování svatých a komunikace s nimi.

Literatura, která v této práci vyrábí teoretický rámec, pracuje s pojmy „paranormální“ a „nadpřirozený“, ale chybí jí propracovanější systém analytických pojmů. Vycházím tedy z širší definice slova „paranormální“, kterou literatura udává, protože poskytuje rámec smyslu povahy jevů, které zkoumám. V terénu jsem se však setkala s pojmy, které široké pojetí paranormálna dále rozčleňují, a jelikož s nimi potřebuji pracovat již v metodologii, považuji za nutné je vyložit již zde, a to z aktérské perspektivy.

... Pokud existuje Bůh, tak jenom jeden. A pokud jenom jeden, tak pouze duchovní bytosti, které jsou s ním v jednotě nám pomáhají, a ty my nazýváme Anděly. Duchovní bytosti, které v této jednotě s Bohem nejsou nazýváme démony.

Citace 2.2.a. (redakční odpověď křesťanské poradny, březen 2010)

Během průběhu výzkumu jsem se setkávala s mnoha výrazy popisujícími bytosti, které podle účastníků a přispěvatelů stojí za paranormálními jevy. Jedním z nejčastějších označení byl *duch*, kterého výzkumné subjekty chápou jako (původně) lidskou bytost, jež se po smrti dále pohybuje v tomto světě (v kontrastu s katolickým nebem, peklem či očistcem). Tato bytost může být viditelná či neviditelná, s tělem či bez, různě projevující svou přítomnost. Stejný význam má i označení *dušička*. „Duší“ pak přispěvatelé a aktéři označovali jakousi „esenci“ člověka, jeho nesmrtelné jádro (a to jak křesťané, tak nekřesťané). Na základě analýzy dat se domnívám, že se pojmy vzájemně nevyklučují a vlastně popisují jednu a tutéž věc, přičemž *duch* se více zaměřuje na fyzickou stránku, a *duše* na tu duchovní. V několika případech se lidé vyjadřují o *démonech* nebo *entitách*, přičemž o *démonech* píše a mluví hlavně křesťané a označují jimi bytosti nepocházející od boha, tj.

⁷ Toto slovo používají jak aktéři, tak internetoví přispěvatelé. Nejsm v pozici, kdy bych mohla vysvětlitelnost jevů hodnotit, nicméně je důležité s pojmem pracovat, jelikož vystihuje emickou perspektivu a dává najevo, že podle autora jev není jinak vysvětlitelný než jako přítomnost duchovní bytosti.

pocházející od satana (telefonní rozhovor s panem A., říjen 2020; citace 2.2.1). Jindy jednoduše používají zájmeno „to“. V rámci této práce jsem se rozhodla v obecné rovině používat souhrnný pojem „duchovní bytosti“, který jsem převzala od jednoho z aktérů a který podle mě zastřešuje všechny ostatní – bytosti paranormálního charakteru.

Dalším důležitým pojmem je *strašení*, kterým uživatelé poraden a někteří aktéři popisují různě se projevující přítomnost duchovních bytostí. O projevech pojednává kapitola 4.1., nicméně jejich příkladem může být bezdůvodné padání předmětů, selhávání elektroniky nebo pocit, že člověka někdo sleduje. Ne vždy je ale samotná přítomnost duchovních bytostí popisovaná jako *strašení*. Zdá se, že subjektivní vnímání těchto projevů jako děsivých, a zažívání nepříjemných pocitů v návaznosti na ně způsobuje, že mají lidé větší tendenci nazývat zkušenost *strašením*. Rozhodla jsem se v této práci nerozlišovat mezi *strašením* a „pouhou“ přítomností duchovních bytostí, a používat *strašení* jako souhrnný pojem pro obé.

3. Metodologie

3.1. Úvod do metodologického východiska výzkumu

Kvalitativní výzkum je značně proměnlivá záležitost, a výzkumník musí být připraven na to, že se v průběhu získávání dat může pozměnit jeho oblast zájmu, výzkumné otázky, ba i celé téma. Moje bakalářská práce je toho docela dobrým příkladem. V následujících odstavcích se pokusím skrze vyprávění cesty, která mě od první myšlenky výzkumu dovedla k této finální práci, poukázat na metodologické limitace, se kterými jsem se setkávala, a zároveň se dotknu témat, která jsou pro práci analyticky významná.

Prvním tématem, o kterém jsem hodlala psát svou bakalářskou práci, byla katolická praktika exorcismu⁸ (neboli vymítání) v České republice. Z perspektivy antropologie těla mě zajímalo, jak je v rámci exorcismu účastníky – kněžími, laiky a těmi, na nichž bylo vymítání prováděno – zacházeno s tělesností, jak je na ni pohlíženo, tedy jak aktéři pohlíží na vztah těla a duše a jak se v rámci tohoto vztahu rozumí posedlosti. Mým záměrem nebylo v žádném případě cokoli vyvracet či potvrzovat, ale zkoumat kulturní aspekty a významy spojené s posedlostí a vymítáním.

Webové stránky katolické církve zaměřené na informace o službě exorcismu nabízejí kontaktní formulář jak pro lidi hledající pomoc, tak pro studenty či novináře, kteří se o toto téma zajímají. Tímto způsobem jsem přišla do kontaktu se správcem stránek, církevním aktivistou a bývalým církevním soudcem, panem H.

Pan H. od začátku naší virtuální korespondence, která od emailu na jeho přání rychle přešla na Facebook Messenger, zaujímal defenzivní postavení, pokud šlo o otázku katolického exorcismu. Zdálo se mi, že má pocit, jako bych se o něj zajímala z jakési senzacechtivosti a touhy vystavovat „špinavé prádlo“ katolické církve⁹ – jedná se totiž o téma, které je, minimálně v České republice, stále značně stigmatizované, a to hned z několika důvodů. Zaprvé se inherentně pojí s vírou v existenci nejen boha, ale i d'ábla,

⁸ Exorcismus je výraz označující tzv. „modlitbu za rozvázání či osvobození“. Oficiální stránky brněnské diecéze jej definují následovně: „Exorcismus je starobylá modlitba církve, která prosí ve jménu Ježíše Krista, aby byla některá osoba nebo předmět chráněn proti vlivu zlého ducha a vymaněn z jeho poroby. Jednoduchý exorcismus se provádí během slavení křtu. Slavný exorcismus, nazývaný „velký exorcismus“, se provádí podle schválených liturgických knih a je zaměřen na vymítání zlých duchů nebo vymanění z d'ábelského vlivu, a to skrze duchovní pravomoc, kterou Ježíš Kristus svěřil své církvi (viz čl. 1673 KKC).“ (Biskupství brněnské. *Instrukce ohledně služby exorcismu a modliteb za osvobození* [online]. 30.4.2013. [cit. 10.10.2021]. Dostupné z: https://www.biskupstvi.cz/storage/dokumenty/instrukce_exorcismus.pdf)

⁹ Totožné slovní spojení ve stejném kontextu později použil další z mých kontaktů.

démonů a různých dalších *zlých sil*¹⁰, ve které většinová společnost jednoduše nevěří. Za druhé jsou, podle slov pana H., posedlost a exorcismus spojovány s hororovou popkulturou, v níž nejsou úplně správně nebo objektivně reprezentované. Zatřetí se jedná o praktiku spjatou s katolickou církví, která v naší zemi nemá pro většinovou společnost autoritu a tím pádem ani velkou důvěryhodnost. Na základě své vlastní zkušenosti (o tematiku se zajímám dlouhodobě) bych ještě dodala, že je praktika vymítání občas viděna jako zneužívání lidí s psychickým onemocněním. Není tedy myslím divu, že se k tématu zástupci katolické církve staví s jistou odměřeností. S podobným defaultním defenzivním přístupem, co se týče otázek k myslím neobvyklejším katolickým praktikám, jsem se poté setkávala i u dalších účastníků výzkumu z řad katolíků.

Prvním kamenem úrazu s panem H. byl už tehdejší název mé práce, *Tělo v exorcismu z pohledu sociokulturní antropologie*. Podle pana H. nebylo *tělo* člověka při vymítání vůbec podstatné – jedná se o záležitost *duše*, nikoli *těla*; výraz „tělo“ podle něj „strhává myšlenky na nějaké hororové scény nebo průšvihy podvodníků, kteří se za exorcisty vydávají a zneužívají ženy“ (konverzace na FB Messenger, leden 2020). V samotné praxi ale z mého pohledu tělo roli hraje už svou přítomností, proto jsem se o něj zajímala. Ačkoli nakonec vyjednávání těchto pojmů došlo k zdánlivě zdárnému závěru, vlákno konverzace s panem H. bylo po několika týdnech z jeho strany bez vysvětlení ukončeno. Bez zprostředkování dalších kontaktů jsem tak byla připravená téma exorcismu opustit. Několik měsíců poté jsem však od rodinné přítelkyně dostala kontakt na jejího partnera, který by mi údajně dokázal na některé otázky odpovědět a snad mě i dostat do terénu.

Pan A. vyrůstal jako katolík a nyní v církvi podle svých slov působí jako laik, tedy někdo, kdo v různých úkonech pomáhá kněžím. Důvodem, proč nám jeho partnerka zprostředkovala kontakt, bylo, že se pan A. často účastní svěcení a žehnání domů a rodin, které se, z aktéřské perspektivy, potýkají se *zlými silami*, resp. s negativně vnímanými duchovními bytostmi. Pan A. byl velice otevřený a ochotný sdílet se mnou nejen své výklady křesťanského učení, které mě zajímaly z hlediska porozumění aktéřské perspektivy hlavně ve věci původu duchovních bytostí, ale i své vlastní zkušenosti s paranormálním. Kromě toho, že pomáhal kněžím v několika případech svěcení a žehnání, měl totiž i své vlastní zážitky. Pan A. byl do spolupráce tak zapálený jako já, a přišlo mi, že ji bral jako zajímavý a snad i do budoucna nápomocný projekt. Slíbil, že se pokusí mě spojit s kněžími i lidmi,

¹⁰ Slovní spojení přejaté od aktérů-křesťanů.

kteří příslušné služby církve využili, a to také splnil. Nastal tak čas pozměnit téma mé bakalářské práce. Od *těla* jsem se přesunula k *prostoru*, od *vymítání* k *vysvěcování a žehnání*.

Novým předmětem zájmu se mi tedy stal prostor a jeho očišťování. Zajímalo mne, jak mu účastníci rozumí, jaké rituální praxe využívají a skrze jaké koncepty postižené rodiny chápou infestaci¹¹ svých domovů, případně vývoj tohoto porozumění v závislosti na možném zhoršování situace (tj. pokud katolické praktiky nezafungují, jak tato skutečnost ovlivňuje chápání situace, pozměňuje nějak praxe a významy?) a konečném zbavení domova infestace. Po úvodním rozhovoru s panem A. jsem však zjistila, že zaměřit se na prostor a sociomateriální praxi účastníků nejspíš není ta správná cesta; prostor jako takový, podle pana A. a později paní Z.¹², nehraje vůbec žádnou roli, protože při žehnání a svěcení zdaleka nejde o materiální složku popsateľnou slovem „dům“, avšak o „domov“, který byl v rámci rozhovorů na toto téma definován jako „místo, kde se člověk cítí bezpečně,“ (paní Z., telefonní rozhovor, prosinec 2020) a „...kam se rád vrací, má tam rodinu, nebojí se tam zůstat sám a zažívá tam hezké věci“ (telefonní rozhovor s panem A., říjen 2020). Z jejich výpovědí vyplynulo, že přítomnost duchovních bytostí tedy neohrožuje a neznečišťuje prostor jako takový, ale přímo působí na psychiku jednotlivce a rodinné vztahy, které systematicky rozkládá (telefonní rozhovor s panem A., říjen 2020). Ačkoli tedy z hlediska antropologie prostor určitou roli hraje, jelikož se v něm sledovaný fenomén odehrává, v návaznosti na výše uvedená zjištění jsem se rozhodla zcela upustit od materiálního aspektu a zaměřit se místo něj na ontologii oněch duchovních bytostí, které bylo podle účastníků třeba odstranit za pomoci modliteb a výše zmíněných úkonů prováděných ve jménu Ježíše Krista. Co mi na této problematice přišlo nejzajímavější byl fakt, že se chápání duchovních bytostí v myslích aktérů-katolíků často vymykalo křesťanskému učení, podle kterého *duchové* (tj. duše zemřelých lidí vyskytující se v našem světě) neexistují, jelikož duše po smrti tělo opouští a dostává se buď do nebe, pekla, nebo očištěnce. Podle katechismu tedy není možné, že by entitami infestujícími domovy byly vracející se duše zemřelých, nýbrž musí se nutně jednat o zlé duchy pocházející od ďábla, jelikož božími duchovními bytostmi jsou pouze andělé a svatí, a ti by v žádném případě nepáchali škody a neděsili lidi. Jenže z provedených rozhovorů vyplynulo, že aktéři svoje zkušenosti se *strašením* nutně nevidí

¹¹ Tj. doslova „zamoření“ zlými silami.

¹² Druhá účastnice výzkumu, katolička. S jejím svolením jsem na ni dostala telefonní číslo od pana A., který je její dlouholetý známý a pomáhal jí zbavit se duchovní bytostí u ní doma – povolal kněze a sám se účastnil svěcení i žehnání. S touto duchovní bytostí se potýkala její nezletilá dcera, avšak paní Z. má i syna, který se jako kojeneček dostával do stavů, které ona rámuje jako podivné až děsivé, a jejich původ připisuje přítomnosti duchovní bytosti.

jako útok ďábla. Pan A. dokonce při popisování svých zážitků z dětství poznamenal, že *duch*, který se objevoval v jeho rodinném domě, byl nejspíš dvojče jeho tety, nikoli *zlá duchovní síla*. V teorii tedy stál za křesťanským učením a existenci *duchů* vyvracel, nicméně při návratu k vlastní prožité zkušenosti tuto možnost ponechával otevřenou s tím, že si nakonec není jistý. A tak tomu nebylo pouze v tomto případě.

Kromě polostrukturovaných rozhovorů (z nichž reálně proběhly jen telefonní) jsem měla v plánu k tomuto výzkumu provádět i zúčastněné pozorování. Po vzoru parantropologie jsem chtěla na vlastní kůži zažít to, co zažívají aktéři – když ne samotné *strašení*, tak alespoň vypořádávání se s jeho následky. Pan A. mě však informoval, že v jeho okolí se odehrávají nanejvýš dvě svěcení a žehnání ročně. Navíc i kdyby se mi zrovna povedlo se k jednomu dostat, moje přítomnost byla prakticky vyloučená. V této fázi mého výzkumu se totiž Česká republika vypořádávala s první a druhou vlnou pandemie nemoci covid-19, a na základě vládních nařízení bylo po velkou část roku nedoporučováno či přímo zakázáno scházet se ve větším počtu osob, případně scházet se s osobami mimo rodinu nebo i domácnost. Moje kontakty, zcela oprávněně, často nebyly ochotné scházet se tvář v tvář, a nakonec spousta z nich ze spolupráce zcela upustila, ať už vlivem stresu z pandemie nebo z osobních důvodů. Přece jen se jedná o téma, které je hluboce osobní a mnohdy i bolestivé, a navíc stigmatizované, a tak mě vlastně nepřekvapilo, když si někteří lidé účast na výzkumu rozmysleli. Dost možná totéž nastalo i s panem H. Vstup do terénu se začínal ukazovat jako problematičtější, než jsem čekala. Nastal tak čas ještě jednou, a tentokrát už naposledy, pozměnit téma, respektive terén.

Kam se lidé dnes obrací, když mají zdánlivě neřešitelný problém, se kterým si neví rady? Na internet. Začala jsem tedy procházet různá fóra a poradny a pít se po takových vlákních, která by řešila to, co mě stále víc a víc zajímalo – ontologii duchovních bytostí. Protože jsem nedokázala proniknout do prvně vytyčeného terénu, rozhodla jsem se nesusoudřit se pouze na katolické zdroje, ale hledat takový terén, který by byl bohatý na data, která by poskytovala odpovědi na moje otázky. Ukázalo se totiž, že fenomén *strašení* a praxe s ním spojené nejsou zdaleka vysvětlitelné pouze skrze křesťanskou nauku; objevují se napříč diskurzí. Skrze proklikávání se různými servery, poradnami, články a blogy (bez křesťanské tematiky), jsem začala pozorovat, že se v rámci takových vláken samotná povaha těchto entit musí vyjednávat; diskutující se mezi sebou napoprvé málokdy shodovali, a v příspěvcích na fórech na sebe vzájemně reagovali a vyměňovali si své poznatky nejen o tom, co duchové jsou a odkud pocházejí, ale i skrze jaké praxe se s nimi vypořádávat,

respektive jak s nimi zacházet. Stránky s křesťanskou tematikou, které se věnovaly tomuto problému, fungovaly trochu odlišně, a to tím, že v nich neprobíhala diskuze, k vyjednávání tedy nedocházelo, přestože např. mnoho příspěvků zaslaných do poradny mělo odlišný výchozí názor na povahu duchovních bytostí.

3.2. Výzkumný problém a výzkumné otázky

Po překonání všech zdánlivých překážek (a opravdu nakonec jen zdánlivých, protože mě všechny nakonec přivedly sem), jsem tématem práce ustanovila povahu a zacházení s duchovními bytostmi z perspektivy uživatelů internetových fór a poraden, ve kterých se tato problematika řeší.

Snažím se popsat fenomén, respektive způsoby, jak na něj aktéři na internetu nahlíží, jak popisují jeho prožívání, jak vysvětlují povahu duchovních bytostí, a jaké praxe užívají nebo navrhuji pro případ, že se s ním někdo setká. Jak bude blíže specifikováno v kapitole 3.5., k účelu této práce jsem využívala data vznikající v období od roku 2010 do podzimu 2021, kdy byl výzkumný projekt finalizován. Samotný proces tohoto výzkumu nicméně začal v prosinci 2019, kdy byla formulována jeho myšlenka.

Fenomén *strašení* se liší od těch „běžnější“ studovaných především v otázce své skutečnosti (ve smyslu opravdovosti). Paranormální jevy, mezi které podle mě i aktérů přítomnost duchovních bytostí patří, jsou různě definovatelné v závislosti na disciplíně, diskurzu i perspektivě. Např. webové stránky českého spolku skeptiků Sysifos “za paranormalitu, resp. za paranormální fenomény [považují] jevy nenormální, iracionální, nepřirozené nebo nadpřirozené.” (Heřt 2008) Jak zmiňuji výše, podle Berrymana (2001) lze sledovat dvě tradice, “radikální sociologismus” a částečný “black boxing”, přičemž obě na nadpřirozeno/paranormálně nahlíží jako na pouhou sociální realitu. Tradiční přístupy zkoumání nadpřirozených jevů a událostí se mi zdály limitující a postrádající schopnost skutečně porozumět aktérské perspektivě, což je mým cílem. Navíc ani já sama existenci duchovních bytostí a paranormálních jevů nepopírám, dokonce jsem jí nakloněná (viz kapitolu 3.7.). Začala jsem si tedy klást otázku, jak spojit vědu – antropologii – s něčím zdánlivě nevědeckým – s tím, co mnoho aktérů jednoduše nazývá *duchy*. A ukázalo se, že rozhodně nejsem jediná, komu dosavadní přístupy nevyhovovaly. Alternativní přístup, který nabízí parantropologie (viz kapitolu 2.2.) mě zaujal svou věřičností a důrazem na emickou perspektivu. Hunter (2015) zastává názor, že přímá účast výzkumníka při zkoumání paranormálna je stěžejní, já však metody parantropologie bohužel nemohla zcela

reprodukovat, respektive účastnit se toho, co aktéři popisují. Kromě situace kolem pandemie covid-19 a nemožnosti dostatečně proniknout do terénu je největším problémem samotná povaha zkoumaného fenoménu. Na základě analyzovaných dat se totiž domnívám, že není možné předurčit, kdy duchovní bytosti budou interagovat, kdy budou lidé cítit cizí přítomnost, kdy je někdo probudí ze sna a bude je lákat ven (viz citaci 3.2.a.). Mohla bych hypoteticky být přítomna nějakému svěcení či žehnání, ale můj kontakt zrovna neměl v okolí nikoho, kdo by tuto pomoc vyžadoval. I přesto, že nevyužívám metody parantropologie, se přikláním k myšlence, která za tímto přístupem stojí. A na základě toho se táži na povahu a praxe pojící se s paranormálními zkušenostmi uživatelů a účastníků výzkumu.

Pamatuju, sice už špatně, ale pamatuju, jak jsem vidala chodit po pokojíčku tmavou postavu, dívala jsem se skrz žbrdliny postýlky, takže to bylo fakt od útlého dětství. ... Kolem 8 let jsem začala být náměsíčná, asi tak rok. Jednou mě někdo vzbudil voláním mého jména, volal: „Otevři a pojď za mnou“. V náměsíčnosti mě sundali z otevřeného okna, prý bych skočila. ... Zeptali se mě, kdo mě volal, a já popsala divnou paní, měla divný obličej. O pár let jsem jí poznala na staré fotce, byla to už dávno mrtvá příbuzná.

Citace 3.2.a. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Níže uvedené výzkumné otázky jsem formulovala tak, aby co nejlépe vystihovaly oblast mého zájmu:

1. Jak přimí účastníci výzkumu a internetové příspěvky rámuji *strašení*?
2. Jak účastníci a příspěvky vymezují povahu duchovních bytostí?
3. Jaké způsoby zacházení s duchovními bytostmi účastníci a příspěvky uvádějí?

3.3. Výzkumná strategie

Pro dosažení cílů této práce jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. V první řadě pro mě byla stěžejní flexibilita, díky které jsem mohla přizpůsobovat výzkumné otázky a popravdě celý výzkumný problém tomu, kam mě shromážděná data zavedla, a kam už mě nepustila. Jak bylo popsáno výše, skutečně jsem přebíhala od témata k tématu, přestože hlavní myšlenka zůstávala více či méně podobná. Na základě prvních telefonních rozhovorů a toho, co jsem se z nich dozvěděla, jsem pak dokázala lépe pojmenovat a popsat fenomén, který mě zajímal, tedy *strašení*. Do té doby jsem si vlastně ani nebyla jistá, jak ho správně nazývat; až účastníci výzkumu mě navedli na správnou cestu, tedy cestu, na základě které se snažím popsat a pochopit povahu zkušeností s duchovními bytostmi v kontextech, ve kterých jsem je mohla sledovat (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 283).

Tato praxe totiž není kontakt se zemřelými, ale praxe, kdy vstupují do hry „démoni“, kteří na sebe berou tuto podobu či hlas zemřelých, neboť tak snadněji získají přístup k člověku a mohou mu pak škodit.

Citace 3.3.a. (redakční odpověď křesťanské poradny, únor 2011)

Tato práce se zabývá fenoménem, jehož povaha je taková, že ji nelze zkoumat v uměle vytvořeném prostředí, jako tomu je v případě kvantitativních výzkumů. I já, i účastníci výzkumu a internetoví uživatelé, jejichž příspěvky jsem sledovala, předpokládáme, že duchovní bytosti mají svoji vlastní vůli, autonomii a inteligenci (viz předchozí dvě citace). Nejedná se o sociální jev, který by šel uměle vyvolat a sledovat ve výzkumníkem nastavených podmínkách; to byl nicméně i jeden z důvodů, proč jsem se nedokázala dostat do terénu, kde bych mohla „zažít na vlastní kůži“ jak takové *strašení* vypadá, co se při něm děje, jak mu lidé v ten samotný moment rozumí a jak se chovají. *Strašení* nelze jen tak přivolat nebo si na něj prostě počkat. Zdá se, že se konkrétní události dějí docela nezávisle na lidské činnosti, tj. ne v přímé reakci, ale naopak nahodile. I v tom spočívá význam slova „*strašení*“: člověk na něj nikdy není připravený, z ničeho nic se odehraje a člověka *vyděsí* nebo přinejmenším *překvapí*.

Dala jsem si za cíl zprostředkovat porozumění nadpřirozenu z perspektivy těch, kteří s ním mají zkušenost. Většina sociálních věd a jejich subdisciplín nepřipouští realitu nadpřirozena či paranormálna, respektive připouští jejich *sociální* realitu, ale odmítá *reálnost* takových jevů. Mně však nestačí dívat se na *strašení* jen jako na konstrukt. Nestačí mi vzít něco, co je pro jednoho člověka naprosto reálné, a přetvořit to do něčeho jiného, co je jednodušší sousto pro vědu. Mým cílem také není stanovovat, co je pravda a co není. Kleinman ve své práci *Culture, Illness, and Care* vysvětluje kulturní konstruovanost onemocnění. Chápání nemoci a její prožívání je tvarováno systémy porozumění specifickými kulturně, historicky a sociálně (1978); v praxi to znamená, že různí lidé z různých míst, generací, náboženství apod. budou jednu a tu samou nemoc prožívat a chápat různými způsoby. Avšak to, že je onemocnění kulturně konstruované, neznamená, že není reálné. Stejně tak je to podle mého názoru i se *strašením*. To, že své zkušenosti lidé popisují kulturně-specificky, a že povaze duchovních bytostí a jejich projevům rozumí určitým způsobem, nemusí nutně znamenat, že to, co prožívají, není reálné.

3.4. Výběr a charakteristika zkoumaného vzorku

V úplném začátku výzkumného procesu jsem hodlala zkoumat pouze katolickou perspektivu, a to jak v případě exorcismu, tak později i *strašení*. Paranormální jevy však nejsou izolované ve světě katolických věřících; setkávají se s nimi i další křesťané, ateisté, agnostici, a pravděpodobně i lidé dalších spiritualit (na které jsem však nenarazila, respektive ne každý přispěvatel svoji spiritualitu nebo víru deklaroval). Na základě získaných informací a konzultací se svou školitelkou jsem začala pracovat s myšlenkou, že spiritualita lidí může sestávat z různých realit, které dnes člověk jednodušeji objevuje díky přístupu k informacím a náležitosti k různým sociálním skupinám. Ukázalo se to i v případě pana A. a paní Z., obou praktikujících katolíků, jejichž porozumění paranormálním zkušenostem se však ne zcela podrobovalo křesťanskému učení, a v něčem si s ním podle mého názoru dokonce odporovalo (viz např. kapitolu 3.1., zkušenosti z dětství pana A.). I mnoho sledovaných přispěvatelů na diskuzním fóru kombinovalo různé spirituální směry a náboženství, především pak s křesťanským učení (dichotomie dobra a zla, existence duše apod.). Domnívám se, že tato tendence vypovídá o tom, že vysvětlení paranormálních zkušeností, která poskytuje křesťanství, v mnoha případech nestačí, a lidé se i z toho důvodu obrazejí jinam. Příkladem toho je uživatelka diskuzního fóra, která kvůli svým zkušenostem založila vlákno, ve kterém žádala ostatní o rady, jak (v jejím případě negativní) duchovní bytost „vyhnat“¹³. Ačkoli je podle svých slov ateistka, obrátila se na místního faráře, který její dům vysvětil, avšak „bez valného efektu“, respektive „chvíli byl klid, jako by to na čas potlačil ... Ale nepomohlo to.“ (příspěvek na diskuzním fóru, leden 2018).

Protože je jev, kterým se tato práce zabývá, přímo vázaný na skupinu aktérů či zdrojů dat, zkoumaný vzorek je účelový (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 294). Je důležité uvést, že v případě virtuálních dat nejsou zdrojem přímo lidé, ale jejich internetové příspěvky. Ty do vzorku byly zařazovány pouze na základě svého vztahu ke zkoumanému jevu čili *strašení*, a vzorek je tím pádem heterogenní (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 298). K zařazení do vzorku bylo potřeba splnit dvě kritéria: a) mít či popisovat zkušenost s paranormálními jevy; b) věřičně¹⁴ se vyjadřovat k povaze a praxím pojícím se s paranormálními jevy. Je to proto, že pouze prostřednictvím příspěvků tohoto charakteru

¹³ Tento výraz je hojně používán jak ve vláknech na internetu, tak i účastníky výzkumu, se kterými jsem hovořila.

¹⁴ Odvozeno z věřičného přístupu Konopáska a Palečka (2006). Ten při zkoumání nadpřirozených či náboženských zkušeností nahlíží na jev bez předpojatosti, a „sice typicky není založený na zbožnosti, ale ... je připravený zbožnost hájit a vysvětlovat jakožto zbožnost“ (174).

dokážu odpovědět na výzkumné otázky. Například příspěvky uživatelů, kteří skutečnost duchovních bytostí vůbec nepřipouštějí, nejsou v rámci této práce zkoumány; avšak ty, jejichž autoři podávají jiná vysvětlení paranormálních jevů, ale zároveň jejich původ v duchovních bytostech připouštějí a nějak o něm polemizují, jsou do vzorku zařazeny, protože tyto výpovědi mají pro výzkum analytickou hodnotu.

Data pro tento výzkum jsem získávala ve dvou virtuálních terénech, respektive na dvou serverech, jejichž názvy v práci neuvádím z důvodu anonymizace. Prvním z nich je diskuzní fórum, jehož přispěvatelé diskutují o nejrůznějších tématech od domácnosti přes spravování aut po *strašení*. Tento specifický server jsem vybrala z toho důvodu, že se na něm *strašení* řeší zdaleka nejvíce z těch, které jsem pročítala. Uživatel zde založí vlákno, které nějak nazve a popíše v něm svůj problém. V rámci diskuze pod zakládajícím příspěvkem pak reagují další uživatelé, a to buď přímo na něj nebo na sebe navzájem. V těchto interakcích spočívá, kromě hojnosti tématu, důležitá vlastnost tohoto diskuzního fóra: možnost vyjednávat.

Druhým virtuálním zdrojem je internetová křesťanská poradna. V rubrice „O webu“ se čtenář dozví, že tato stránka „... je internetovým informačním zdrojem pro širokou veřejnost. Posláním tohoto webu je nabízet různé pohledy na křesťanskou víru a život z [sic] ní. ... Kromě redakce na projektu spolupracuje i řada dobrovolníků.“ Na tyto webové stránky jsem narazila už v prvním nástřelu výzkumu, kdy jsem se ještě zajímala o exorcismus. Při změně tématu jsem tedy hned věděla, že se podobné otázky řeší i v této poradně. Tento terén je pro mě zajímavý tím, že se zde nevede diskuze, jako je tomu u fóra, a na zaslané dotazy odpovídají redaktoři či dobrovolníci. Kvůli absenci prostoru pro vyjednávání je tedy z mého pohledu odpověď redaktorů/dobrovolníků jaksi finální a nesmlouvavá. Přece jen se jedná o odpovědi vycházející z křesťanského učení, které v duchovní bytosti věří, a dokonce je dělí (na dobré a zlé), přičemž v závislosti na tomto dělení jim přiřazuje určité atributy včetně původu a povahy. Pokud tedy do poradny píše někdo, komu doma „možná straší“, a ptá se na reálnost tohoto jevu a jeho možné řešení, dostane se mu učebnicové odpovědi od „profesionálů“ na duchovno (tedy alespoň takový z toho mám pocit). Ačkoli zde neprobíhá takřka žádné vyjednávání, má křesťanská poradna jedno velké plus: odpovědi na dotazy jsou většinou detailnější a komplexnější než příspěvky v diskuzním fóru.

Jak jsem psala už dříve, v tomto výzkumu využívám i data, která jsem získala v rozhovorech vedených v rámci předchozího tématu. Přestože jsem téma změnila, některá

tato data jsou pro mě dále cenná, protože vypovídají o stejném fenoménu, který jsem jen jinak uchopila. Představím proto krátce i tento vzorek, se kterým jsem již ve finálním výzkumném projektu dále nepracovala, nicméně čerpám z něj i tak informace.

Vzorek, do kterého patří pan A. a paní Z., byl vybrán v první řadě na základě své dostupnosti. I tento vzorek byl účelový, a kritérii pro zařazení do něj byla za a) vlastní zkušenost s duchovními bytostmi, a za b) participace na praxi svěcení a žehnání prováděné zástupci katolické církve. Jelikož mi pan A. nabídl pomoc se získáváním kontaktů, měla jsem v plánu využít pro sběr dat techniku sněhové koule (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 297). Bohužel se mi nakonec podařilo hovořit jen s panem A. a s jeho známou, paní Z., které pomáhal se *strašením* u ní doma, kde se účastnil svěcení a žehnání, které tam proběhlo. Ostatní kontakty, jejichž telefonní čísla jsem od pana A. s jejich svolením získala (jednalo se o několik kněží, se kterými spolupracoval nebo se jinak znal), byly příliš časově vytížené. Paní Z. slíbila, že se zeptá svých dětí, zda by se mnou své zkušenosti sdílely, avšak po několika týdnech mi napsala SMS zprávu, že ani oni, ani ona, o věci už dále nechtějí mluvit. Nicméně lze říct, že vzorek byl heterogenní ve věku aktérů a jejich vztahu k církvi (pan A. je třicátník a laik v církvi, paní Z. čtyřicátnice a praktikující katolička) a byly v něm zastoupeny dva gendery.

Pro upřesnění toho, odkud data pochází v práci rozlišuji mezi účastníky výzkumu, což jsou ti, se kterými jsem prováděla rozhovory, a uživateli/příspěvateli. Jsem si vědoma toho, že naprostá většina analyzovaných dat pochází z příspěvků uživatelů, pro lepší čitelnost práce jsem se ale rozhodla v textu pracovat s jejich autory, tj. uživateli/příspěvateli. Tato personifikace je podle mého názoru na místě, protože odosobnit příspěvky od jejich autorů by bylo náročné.

3.5. Techniky a průběh sběru dat

Jak jsem popsala v předchozí kapitole, s ohledem na množství dat, které jsem nashromáždila během telefonních rozhovorů a online korespondence (tj. emaily a zprávy na FB Messengeru) v rámci původních témat, v této práci využívám různé typy dat a techniky jejich sběru.

Vůbec první shromážděná data pocházela z asynchronních rozhovorů za použití komunikačních technologií (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 334, 335). Jednalo se o nestrukturovanou online korespondenci s panem H.. Ta probíhala pouze v průběhu ledna 2020; na mé pozdější zprávy v dalších měsících již nereagoval. Jak jsem již zmínila dříve, kontakt na pana H. jsem získala skrze oficiální stránky katolické církve, které spravuje. Na můj oslovující email reagoval rychle a zajímal se, kdo mou práci vede a jaký je její název. Poté navrhl přesun konverzaci na méně formální kanál, Facebook Messenger. Jelikož se celá naše interakce dá popsat jako vyjednávání významu tehdy zamýšleného názvu mé práce, tyto rozhovory byl zcela nestrukturované.

I s panem A. a paní Z. jsem se nejdříve domlouvala na rozhovoru prostřednictvím zpráv, tentokrát SMS, avšak v těch jsme skutečně řešili pouze formalitu. S nimi jsem potom prováděla synchronní rozhovory (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 334, 335.), přičemž šlo o polostrukturované telefonní rozhovory. Ty byly vedené v období mezi říjnem a prosincem 2020, a proběhly čtyři; tři s panem A., jeden s paní Z. Ke každému rozhovoru jsem si připravila tematické okruhy, kterých jsem se chtěla přinejmenším dotknout. Jelikož jsem v tu dobu předpokládala jiné téma, než se kterým jsem skončila, některé z odpovědí originálních účastníků teď nevyužiji, avšak mnohé jsou stále relevantní. Jedná se hlavně o popisy osobních zkušeností s duchovními bytostmi, jejich porozumění původu těchto bytostí a popisy praxí (tj. žehnání a svěcení) provozovaných za účelem osvobodit rodiny či jednotlivce od těchto bytostí. V předešlé kapitole jsem vysvětlila, že v závislosti na povaze tohoto vzorku měl sběr dat probíhat technikou sněhové koule, a také jak ta nakonec selhala.

Po finálním ustanovení tématu práce jsem se přesunula do virtuálního prostředí, kde jsem pro sběr dat vybrala dva konkrétní servery, které se mi po prozkoumání terénu jevily jako nejvhodnější z hlediska počtu vláken týkajících se *strašení*. Zde jsem data sbírala technikou účelového vzorkování, kterou Novotná, Špaček a Šťovíčková (2019: 296) definují jako „[založenou] na úsudku výzkumníka o tom, které aktéry či zdroje dat do vzorku vybrat. [Tato technika tedy] předpokládá, že výzkumník terén buď dobře zná, nebo se s ním v

procesu výzkumu seznámí natolik, že je sám schopen posoudit, kteří aktéři jsou do vzorku vhodní – volí ty, kteří jsou „informačně bohatí“ pro hlubší studium.“ V mém případě šlo o seznámení se s terénem a typem příspěvků, které se v něm vyskytují. Po hodinách strávených čtením vláken fóra a příspěvků v poradně jsem si ujasnila, jak má takový vhodný příspěvek ke zkoumání vypadat, tj. jaké informace a v jakém minimálním množství musí obsahovat, aby byl relevantní pro můj výzkumný problém. Jde o takové příspěvky, ve kterých autor nejen vyjadřuje svůj názor („ano, doma ti straší“), ale i vysvětluje své stanovisko („ano, doma ti podle mě straší, protože...“) a nejlépe při tom zachází do detailů a sdílí své zkušenosti, případně svou kosmologii. V tom vidím onu „informační bohatost“. Uvědomuji si ale, že vlastní úsudek při výběru vzorku je omezující, protože dochází k redukci dat, která já jakožto výzkumník nepovažuji za hodnotná na základě svojí subjektivity. Zde je třeba říct, že mým cílem není postihnout tuto problematiku ve své úplnosti, a přenositelnost tohoto výzkumu (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 309) má spočívat v nastínění terénu a základních poznatků o duchovních bytostech pro možné další bádání.

Nakonec bych ráda podotkla, že citace internetových příspěvků, které v práci používám, jsem editovala ve smyslu syntaxe a gramatiky, a to pro zajištění jejich lepší čitelnosti.

3.6. Použité analytické postupy

Analýza získaných dat probíhala za využití metody Spradleyho trychtýře (Norman 2017). Tato metoda se využívá v etnografii, já se však rozhodla se jí držet, ačkoli jsem zúčastněné pozorování nedělala. V první řadě jsem si v rámci vzorku snažila všimnout naprosto všeho, abych se dostatečně seznámila s terénem. Poté jsem se zaměřila na vymezení duchovních bytostí a zacházení s nimi. A nakonec jsem hledala konkrétní odpovědi na své výzkumné otázky.

V případě prepisů rozhovorů a později internetových příspěvků jsem začala segmentací (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 429), při níž jsem texty pročetla a vybírala pro výzkum relevantní části, v tomto případě tematické segmenty – někdy celé příspěvky, někdy jen části vět. Z nich mi vyplynuly dvě hlavní kategorie: povaha duchovních bytostí, a zacházení s nimi. Kódování (Novotná, Špaček, Šťovíčková 2019: 430) jsem dělala nejdříve otevřené, kdy jsem data pročetla bez ohledu na své teoretické zakotvení, a poté uzavřené, kdy jsem v nich aktivně hledala opakující se vzorce, které jsem dále rozřadila do

podkategorií, jež jsou pro uchopení tématu relevantní. Ačkoli je výzkumný přístup induktivní, při kódování jsem jej kombinovala s deduktivním. Tvorba dat, analýza a interpretace probíhaly cyklicky.

3.7. Etické aspekty výzkumu

Jelikož je většina dat, se kterými zde pracuji, virtuálního charakteru, pojí se s nimi i jistá specifika co se týče etiky výzkumu. Internet je totiž veřejným místem, na který má přístup kdokoli, ve skutečnosti jsou ale i zde data veřejná a data soukromá (Novotná, Špaček, Šťovičková 2019: 411). Já jsem se v rámci sběru dat pohybovala výhradně ve veřejných online místech, tedy na takových webových stránkách, které jsou volně přístupné i bez registrace, jež by mi jako uživateli ukládala podmínky užívání, přičemž jsem nevstupovala do žádných uzavřených diskuzí nebo na profily uživatelů. Přesto jsem podmínky užívání dohledávala, abych se přesvědčila, že nevytýkají využití zveřejněných příspěvků a komentářů třetími stranami. Server, na němž se nachází diskuzní fórum, jež zkoumám, ve svých smluvních podmínkách tuto situaci neošetřuje; křesťanská poradna dokonce podmínky užívání nemá.

Přesto že se tedy jedná o veřejná data, jsem si vědoma ošemetnosti jejich využití a cítím k němu určité rezervy. Tím, že využívám přesné znění některých příspěvků (pouze se stylistickou úpravou), abych minimalizovala redukci dat, riskuji to, že někdo může dohledat jejich originály na internetu a potenciálně odhalit identitu příspěvatele (Novotná, Špaček, Šťovičková 2019: 411.). Ačkoli je internet veřejným místem a oba servery jsou volně přístupné, jejich uživatelé si možná dost dobře neuvědomují, co tyto vlastnosti kyberprostoru obnáší, a často sdílí velice osobní zkušenosti, o kterých by třeba za jiných okolností pomlčeli. Rozhodla jsem se proto příspěvky, se kterými pracuji, anonymizovat. Uvědomuji si, že jsou stále dohledatelné, a touto prací na ně jistým způsobem upozorňuji, nicméně i díky tomu, že jsou publikované pod přezdívkami nebo anonymně, mi jejich anonymizace přijde dostačující.

Pokud jde o účastníky výzkumu, se kterými jsem vedla rozhovory na bázi komunikačních technologií, jejich identita je zcela anonymizována. Kromě toho, že nepoužívám jejich jména a že jsem pozměnila jejich iniciály, neuvádím ani žádné další informace o jejich osobách. Uvědomuji si, že je to určitá limitace, protože tím přicházím o kontext jejich výpovědí, ale tato podmínka byla jednoznačná. Od všech účastníků byl také získán ústní informovaný souhlas. Vzhledem k citlivosti tématu jim také bylo nabídnuto

několik způsobů, kterými by mohli mít větší kontrolu nad tím, jak se s jimi poskytnutými informacemi bude nakládat. Jednalo se o odložení publikace výsledné práce o několik let, a možnosti podílet se na výsledné podobě toho, co z jejich výpovědí se v práci objeví. Nikdo z účastníků se nerozhodl tato opatření uplatnit.

3.8. Vlastní pozice a metodologická reflexe kvality výzkumu

V roce 2017 jsem s přáteli navštívila bohnický ústavní hřbitov. Toto místo posledního odpočinku už se dlouhá léta nevyužívá, ale svého času na něm byli pohřbíváni pacienti a zaměstnanci bohnické psychiatrické nemocnice, italští vojáci z první světové války a pacienti z jiných psychiatrických léčeb. Říká se, že kromě „bláznů“ a vojáků na hřbitově leží i vrazi (údajně i Gavrilo Princip; Kuncová 2019), a v malé rozpadlé kapliče se prý v sedmdesátých a osmdesátých letech prováděly satanistické rituály. Bohnický hřbitov byl v roce 2017 volně přístupný veřejnosti, protože byl ve vlastnictví Pohřební služby hl. m. Prahy. Nyní je hřbitov ve správě městské části Praha Bohnice a jeho brány jsou všem uzavřeny.

Když jsem oné říjnové noci vkročila za hlavní bránu bohnického hřbitova, cítila jsem se jako narušitel. Bylo mi úzko, nechtěla jsem jít dál než pár metrů. Někteří přátelé byli místem zcela nepoznamenaní, ale několik z nás se necítilo komfortně a chtělo odejít. Na základě hlasování jsme se tedy po dvou minutách na hřbitově zase otočili a vyšli ven.

Po tři následující noci jsem měla neobvykle živé noční můry, ve kterých vystupovali lidé, o nichž jsem podvědomě věděla, že leží na bohnickém hřbitově. Probouzela jsem se s pocitem, že mi někdo sedí na hrudi. Během dne jsem se cítila vyčerpaná, zasmušilá, utiskovaná. Už toho prvního večera jsem před i po návštěvě hřbitova všechny přítomné v rychlosti očistila kouřem bílé šalvěje. Třetího dne jsem po ní sáhla znovu, a vykouřila celý byt i sebe. V následujících dnech se moje nálada a sny zlepšily, do týdne bylo vše jako při starém.

K této zkušenosti lze podle mě přistupovat dvojím způsobem. Negativní pocity a noční můry jsem si buď vsugerovala na základě velice intenzivní zkušenosti z návštěvy hřbitova, nebo byly výsledkem toho, že jsem si z něj s sebou něco, nebo někoho, odnesla. Sama vlastně nevím. Obě možnosti však připouštím jako zcela reálné.

Věřicný pohled, tak, jak ho popisují Konopásek s Palečkem (2006), je podle mě pro výzkumné práce zabývající se paranormálními zkušenostmi naprosto stěžejní. Na základě parantropologie, ale i své osobní zkušenosti a spirituality se snažím k této problematice

přístupovat jinak, otevřeněji, bez soudů a kategorizování lidských prožitků do škatulek s názvy jako sociální konstrukce nebo psychopatologie. Velkým pozitivem této skutečnosti bylo, že v případě telefonních rozhovorů mi otevřenost a empatie k situacím lidí pomohla získat si snadněji jejich důvěru. Toto postavení je tedy na jednu stranu pro práci přínosem, na druhou možná oříškem.

Mé vlastní porozumění tomu, co je to *strašení*, co jsou duchovní bytosti a co s nimi dělat, není nijak ucelené (stejně jako u většiny uživatelů, jejichž příspěvky jsem zkoumala) a nestojí na náboženském přesvědčení, a proto bylo poměrně jednoduché od něj v rámci práce odstoupit, stejně jako nesoudit a neznevažovat výpovědi přispěvatelů a účastníků. V jistých momentech získávání a zpracovávání dat jsem však měla potíže, protože přesvědčení některých účastníků či uživatelů devalvovalo mé vlastní, a to především praxe, které v rámci své spirituality vykonávám, a které křesťanská nauka rámuje jako nebezpečné až „zlé“.

Jako praktikující čarodějnicí mě například zamrzelo, když jsem se v redakční odpovědi křesťanské poradny dočetla, že „čarodějnicí či čarodějem je označován člověk, který za pomoci kouzel – zvláštních rituálů se zaříkáváním (kde jde o využití zlých duchovních moci) dosahuje nějakých výsledků – způsobuje věci, kterých normální cestou dosáhnout nelze (na rozdíl od modlitby nejde o vzývání Boha).“ (redakční odpověď křesťanské poradny, únor 2011) Jediných výsledků, kterých pomocí rituálů (kde využívám nanejvýš bylinky a kameny) dosahuji, je zmírnění úzkostí, a pocit, že jsem pro sebe udělala něco hezkého, asi jako když si člověk zajde na masáž nebo si zacvičí jógu (kterou také cvičím, a kterou někteří kněží také odsuzují jako nástroj ďábla¹⁵). V momentech, kdy se podobným způsobem vyjadřoval pan A., např. když mi vysvětloval, proč je čtení z karet vlastně promlouváním se zlým duchem, mi bylo líto, že podle něj spadám do kategorie okultistů, kteří se pro své blaho paktují s ďáblem (buď vědomě, nebo nevědomě, nicméně vždy ano). Zároveň mě tížilo, že k němu nejsem tak docela upřímná; stanovila jsem si, že v rozhovorech se svojí spiritualitou vyjdu ven jen v případě, že se mě na ní informátoři zeptají. Nechtěla jsem ji sdílet „jen tak“ právě proto, že by mohla neblahým způsobem ovlivnit pohled účastníků výzkumu na moji osobu a narušit naše jinak vřelé vztahy. To byly nejtěžší momenty tohoto výzkumného projektu – nebránit svou spiritualitu a snažit se přijímat tato data s co největší otevřeností jsem byla schopna „vykouzlit“.

¹⁵ Luboš Y. Koláček. *Fanatický katolický kněz tvrdí, že „Jóga je od Ďábla.“ Bohužel není sám... Guru Jára na Golgotě.* Dostupné z <http://www.gurujaranagolgotecz/2017/12/30/joga-je-od-dabla/>. [cit. 2. 1. 2022].

4. Empirická část

4.1. „Asi máme doma nějakou zbloudilou duši“ aneb projevy *strašení*

V této kapitole bych ráda nastínila charakter zkušeností, kterým internetoví uživatelé a účastníci výzkumu rozumí jako *strašení*, respektive přítomnosti duchovních bytostí. Budu se zde věnovat představení povahy těchto bytostí prostřednictvím citace příspěvků. Na základě analyzovaných dat rozeznávám projevy *strašení*, které se projevují v rámci tohoto diskurzu.

Asi před měsícem se mi stala jedna věc. Dala jsem v prádelně prádlo z pračky do sušičky ... a odešla jsem se synem na vycházku. ... Vrátili jsme se cca po 2 hodinách, já jsem dala syna spát a že půjdu na to prádlo. Otevřela jsem dveře do prádelny a zůstala jako opařená. Dveře od sušičky byly otevřené a prádlo z ní rozházené po celé místnosti (není moc velká). Na sušičce dojezd časovače 47 min. (dveře jdou fakt ztuhla otevřít a doma nikdo nebyl). Koukala jsem na to, byla v šoku, ale nakonec sesbírala prádlo, složila, jen jsem to večer řekla manželovi a nic víc neřešila. Jenže od té doby bojuju s tím, že se mi v té místnosti samo rozsvěcuje světlo (mám prosklené dveře, tak to vidím – vypínač je vevnitř).

Citace 4.1.a. (příspěvek v diskuzním fóru, březen 2016)

Strašení se ve své nejzákladnější formě projevuje neobvyklými událostmi, které aktéři nedokáží podle svých slov racionálně vysvětlit, respektive není jasná jejich kauzalita. Příspěvatelé často zmiňují vidání postav, které jsou nějakým způsobem nemístné¹⁶ (např. vyskytují se u nich doma, kde by neměl nikdo cizí být, procházejí zdí, nebo mají rysy, které jsou reflektovány jako podivné). S tím se pojí zvláštní subkategorie, ve které podle uživatelů a aktérů tyto nemístné postavy vídají kojenci, batolata nebo zvířata, tedy takové subjekty, které z jejich pohledu nedokáží svou zkušenost dostatečně uspokojivě vyjádřit, nicméně jejich reakce naznačují, že vidí něco, co ostatní přítomní ne. I paní Z. má takovou zkušenost; její syn se jako miminko dostával do stavů, kdy „... to bylo o tom, že hrozně křičel, plakal, měl otevřené oči, a bylo to v noci a z ničeho nic. A nebyl to pláč, kdy by mu tekly slzy. Byl to prostě takovej hroznej křik a dívání se na nějaká místa, a vlastně ani se nehnul, já jsem s ním nemohla ani pohnout, byl úplně jak kdyby byl ztuhlý.“ (telefonní rozhovor s paní Z., prosinec 2020) Dalším častým projevem *strašení*, který na základě dat rozpoznávám, je

¹⁶ Mary Douglas (1966: 36) ve své definici špíny jako něčeho nemístného uvádí, že tato nemístnost je způsobena narušením řádu zavedeného vztahového uspořádání. Podle ní lze vztah čistého a špinavého obecněji chápat jako vztah řádu k chaosu, bytí k nebytí, tvaru k beztvarosti, života ke smrti (ibid. 6). V tomto smyslu duchovní bytosti interpretují jako nemístné, jelikož jejich přítomnost narušuje stanovený řád, na který jsme v západní společnosti zvyklí, tedy takový, ve kterém duchovní bytosti nemají co pohledávat.

subjektivní pocit, jako by byl člověk někým pozorován, nebo nebyl sám (např. v místnosti, kde jednoznačně sám je). V takových případech uživatelé popisují i pocity strachu a úzkosti.

Hned po nastěhování to začalo, takový ten blbý pocit že mě někdo sleduje. Čubina mi najednou začala štěkat a čumět do blba, a pak začalo to nejděsivější. Začala jsem mít šílené noční můry, kdy mi někdo ve snu stál u postele a nakláněl se ke mně. Začala jsem mít strach i usnout, šíleně jsem řvala a utíkala pryč z postele, dvakrát zlomená ruka po nárazech do skříně, a bylo to horší a horší. V noci jsem nespala a pořád koukala ke dveřím, kde jsem měla pocit, že něco stojí, a jak jsem usnula, opět to stálo u mě, taková ta živá noční můra.

Citace 4.1.b. (příspěvek v diskuzním fóru, červen 2016)

Negativní pocity se podle popisu uživatelů často přenáší i do snů – noční můry nebo poruchy spánku jsou v mnoha případech spojovány s přítomností duchovních bytostí, a to nejen těch, které jsou rámované jako negativní. Jedním z nejčastějších projevů přítomnosti duchovních bytostí, které přispěvatelé rozeznávají, je však selhávání elektroniky

Na chodbičce máme světlo na čidlo, které funguje tak, že člověk musí dojít až za roh k záchodu, kde vás to teprve chytne a rozsvítí se. Doted' se nikdy nerozsvěcelo samovolně, mám vyzkoušeno, že komáry, můry a podobný létavý hmyz to nebere, opravdu člověk musí projít kolem, aby se světlo vůbec rozsvítilo. Přes den se většinou nic neděje, ale v noci už se mi několikrát stalo, že jsem se samovolně probudila a vidím přes škvíru pod dveřmi, že se na chodbičce svítí.

Citace 4.1.c. (příspěvek v diskuzním fóru, červen 2016)

Synovi je 19 měsíců, a občas začnou samy od sebe hrát a blikat jeho elektronické hračky – takové ty dětské telefonky, klavírky apod. Když jsme s malým sami doma a jsme v přízemí, spustí se jakoby bez příčiny dětská chůvička, kterou máme v ložnici v patře.

Citace 4.1.d. (příspěvek v diskuzním fóru, únor 2017)

Někteří přispěvatelé si podle svého vyprávění kvůli potížím se samovolně se rozsvěcujícími světly přivolali elektrikáře, který nedokázal určit příčinu, ani závadu odstranit. O to víc jsou pak z mého pohledu přesvědčeni o tom, že zdrojem potíží je *duch*. Podobně tomu je v případech přemístování nebo padání předmětů. Tato kategorie se často pojí ještě s dalšími projevy – zvuky, které jsou rámovány jako zvláštní, neobvyklé nebo podivné. Příkladem tohoto spojení je následující citace:

Cca před měsícem jsme jeli na ples a dcera byla sama doma, prý byla v pokoji a slyšela z vedlejší místnosti divný šramot, šla se podívat a byla otevřená skříň a vyházené ponožky, takže skoro to samé jako u vás.

Citace 4.1.e. (příspěvek v diskuzním fóru, březen 2016)

Pokud jde o zmíněné zvuky, v dalších případech se jedná např. o netělesné kroky, škrábání, rány, cinkání či chrčení.

Na základě shromážděných dat argumentuji, že lidé začnou vyhledávat pomoc a rady (na internetu i v reálném životě) až v momentě, kdy vyčerpají jim dostupná vysvětlení, tedy taková, která je (a případně jejich blízké, se kterými zkušenost sdíleli) napadla. Nejde pak většinou o pouhou zvědavost; mnoho uživatelů i aktérů popisuje strach, který v nich zkušenosti vyvolávají, a někteří dokonce starost o bezpečí, většinou svých dětí. Jiní však svoje zkušenosti s duchovními bytostmi nevnímají jako negativní:

Nám tady taky chvíli „strašilo“ - dcera ve svých asi 3 letech viděla pořád na lustru „pána a paní“, usmívala se na ně a říkala, že oni na ní také. Tak jsem je taky vždycky pozdravila, i když jsem je neviděla. Pak jsme pátrali, ukazovali dceři různé fotky příbuzných apod., a ona pořád vrtěla hlavou, že ti to nejsou. Až nakonec mě napadlo půjčit si dole u pana domácího jeho album, a ona bez mžiknutí oka poznala jeho rodiče. Tak jsme přemýšleli, co asi potřebují. Nakonec za pár týdnů nato manžel při vyklízení „starého stavení“, kde byl akorát neskutečný binec, narazil na urnu otce pana domácího! Normálně ho tehdy nepohřbil a on ležel zapadnutý v příšerném binci. Tak jsme ho pohřbili po boku jeho manželky a od té doby klid.

Citace 4.1.f. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

V jiném případě se *duch* manžela příspěvatelky zjevoval jí a její dceři, přičemž autorka nepoužívala slova jako „chodil strašit“, ale vyjadřovala zkušenost slovy o „jeho přítomnosti“ (příspěvek v diskuzním fóru, únor 2017). Pokud tedy jde o *ducha* blízkého člověka, ke kterému měl člověk před smrtí pozitivní vztah, vypadá to, že se pojem *strašení*, snad kvůli své negativní konotaci, často nepoužívá.

Překvapilo mě, že někdy je zkušenost reflektována jako negativní, ale přesto označení *strašení* podle účastníků nenese. Když jsem se paní Z. zeptala, zda lze to, co se dělo u ní doma, popsat tímto slovem, odpověděla, že ne. „Tady se nic nepohybovalo, nic nepadalo, jenom u dcery chycení za kliku, že někdo zalomcoval s klikou.“ (telefonní rozhovor s paní Z., prosinec 2020) Přitom ale v jiné části rozhovoru popisovala, že její dcera vídala postavy (jednu se jí dokonce podařilo vyfotografovat), měla zlé sny, strach a úzkosti. Zdá se tedy, že absence obvyklých projevů přímo před paní Z., jejichž předporozumění už si odněkud nesla,

tedy přispěla k tomu, že zkušenost nevnímala jako *strašení*. Dalším možným důvodem je její chápání povahy a původu duchovní bytosti, se kterou se potýkala.

4.2. Povaha a původ duchovních bytostí

„Prostě ti doma straší nějaká zemřelá duše, co se nechce od toho místa odpoutat.“

(příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Tato kapitola bude pojednávat o tom, jak účastníci výzkumu a internetoví přispěvatelé na zkoumaných serverech reflektují povahu a původ duchovních bytostí. Jak bylo naznačeno výše, tyto kategorie jsou při rozpoznávání *strašení* taktéž důležité, protože *co* nebo *kdo* *straší* hraje roli v tom, jak lidé ke své zkušenosti přistupují. Nejdříve zde duchovní bytosti rozdělím na dvě skupiny, které na základě analyzovaných příspěvků a rozhovorů rozpoznávám, a prostřednictvím aktérských výpovědí vyložím jejich povahu a na základě jakých aspektů přispěvatelé určují příslušnost duchovní bytosti k té či oné skupině. Protože se s jejich povahou nevyhnutelně pojí i původ, rozeberu ho následně s důrazem na různé kosmologie autorů shromážděných dat.

... [jde] o dušičky, které nikam odejít nechtěly ... [někdo] se je snažil ... vyloženě vyhnat z vlastního domu. ... Jsou to jenom lidi, bez fyzického těla, ale stejní lidé jako byli, a bez normální slušné komunikace to nejde.

Citace 4.2.a. (příspěvek v diskuzním fóru, listopad 2017)

Na základě analyzovaných dat rozeznávám dva druhy duchovních bytostí, jejichž přítomnost uživatelé reflektují: *duše* či *duchové*, a *démoni*.

4.2.1. *Duchové* a *duše*

Já pracovala na interně, kde jsme se také často setkávali se smrtí. Úplně přesně jsme poznali ten okamžik, kdy duše opustila tělo. Najednou se prostě výraz toho člověka změnil a bylo jasné, že tělo je jen schránka zanechaná na tomto světě.

Citace 4.2.1.a. (příspěvek v diskuzním fóru, listopad 2017)

Pojmy *duchové* a *duše* (nikoli *ta* *duše*, ale *ty* *duše*), případně „dušičky“, se objevovaly ve všech terénech bez zjevné závislosti na spiritualitě autorů. Dá se dokonce říci, že se mnohdy jednalo o synonyma.

„Duše“ jakožto *ta* *duše* je termín, se kterým pracovali jak někteří účastníci a uživatelé-křesťané, tak ostatní přispěvatelé, kteří se buď explicitně označili za nevěřící, nebo

svou víru či spiritualitu neuváděli. Přesto je zde namísto rozebrat rozdíly, které na základě shromážděných dat u těchto porozumění rozpoznávám.

4.2.1.1. První výklad pojmu „duše“

Pokud jde o katolické pojetí „duše“, v křesťanské poradně je vykládána podle katechismu jako „duchový princip v člověku“, přičemž „Duch je v Bibli výrazem pro nadpřirozenou část v člověku. Tu část, která ho činí schopným setkání s Duchem Božím.“ (redakční odpověď křesťanské poradny, listopad 2017) V tomto smyslu se o „duši“ vyslovoval i pan A., když popisoval katolickou kosmologii. Podle té se duše po smrti těla odebírá do nebe, pekla, nebo očištuje; není tedy možné, aby se zdržovala v „našem světě“ či „světe živých“, jak jej nazývají někteří přispěvatelé a účastníci. Z toho důvodu tedy „duše“ v očích křesťanské nauky nemůže být tím, co *straší* (k této myšlence se vrátím v další sekci, kde budou rozebráni *démoni*). Avšak ne všichni aktéři a uživatelé, kteří se identifikovali jako křesťané, podrobují svá pojetí duše tomuto učení.

4.2.1.2. Druhý výklad pojmu „duše“

Já si myslím, že je to ta duše, no. Ta energie z toho člověka zemřelého. Že to nemusí vždycky znamenat nic špatného. Já si myslím, že všechno má nějaký svůj důvod, proč se to děje. Třeba u nás, tenhle moment nás hodně spojil ...

Citace 4.2.1.b. (přepis telefonního rozhovoru s paní Z., prosinec 2020)

Druhým možným výkladem, se kterým jsem se v rámci výzkumu setkávala nejčastěji, je duše jako energie či esence, která může po zemřelém člověku zůstat. Jako *duch* je pak označována duše zdržující se v „našem světě“. Toto pojetí *duší*, respektive *duchů* je sdíleno účastníky-křesťany i nekřesťany a odráží v sobě něco transcendentního, jakousi autonomní jednotku, která funguje nezávisle na těle a z různých důvodů (které budou popsány dále) zůstává mezi živými.

Duše jsou jenom lidi, co potřebují komunikovat, vysvětlit, co se děje a odvést někým kdo ví kam a jak. Farář může vysvětlit dům, ale stejně jako to nevyžene Vás to nevyžene ani duše, protože jste všichni stejní lidé, je akorát už není vidět.

Citace 4.2.c. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Příklad tohoto výkladu nabízí uživatelka diskuzního fóra, která se podle svých slov zabývá „odváděním duší“, a kromě zdejšího poskytování rad vede i vlastní webové stránky, na kterých nabízí zpoplatněné služby, pro tuto práci relevantní např. „Zjištění a odvedení duchovních bytostí v těle nebo obydlí“. Ačkoli ve svých příspěvcích na diskuzním fóru

jednoduše píše, že „duše jsou jenom lidi...“, na svých stránkách povahu a původ duchovních bytostí vysvětluje komplexněji (viz následující citaci). Další podkapitola se proto zaměří na způsob, kterým mnozí uživatelé vytvářejí svá osobitá pojetí duchovních bytostí a obecněji i svou kosmologii.

4.2.1.3. Karma, trest a očistec: brikoláž

Duše, která se tady u nás zasekla a po úmrtí fyzického těla jí tahle superschopnost¹⁷ chybí, musí najít někoho, kdo jí pomůže odejít do duchovní dimenze, musí se přivtělit¹⁸ k nějakému nedobrovolnému dobrákovi, aby získala energii. ... Dalším důvodem k přivtělování, kromě energie, jsou závislosti. Duše narkomanů, alkoholiků, gamblerů apod. mají veliký problém odejít do duchovní dimenze. Většinou nevěří na posmrtný život a z tohoto důvodu zůstávají raději na zemi. ... Další možností je jejich [duší] náhlý strach z karmy, trestu, očistce..

Citace 4.2.1.3.a. (webové stránky jedné z uživatelek diskuzního fóra, březen 2014)

Autorka citace, o které jsem hovořila na konci předchozí podkapitoly, na své webové stránce vysvětluje, proč podle ní některé *duše* zůstávají v „našem světě“. Její interpretace skvěle zachycuje to, co se (v menší míře) vyskytuje i u mnohých dalších zkoumaných internetových příspěvků: skládání aspektů různých náboženství ve vlastní, osobitou spiritualitu.

V rámci shromážděných dat se zřídkakdy stávalo, aby se dva diskutující naprosto shodli na tom, co vlastně *straší*, jak se s takovým *strašením* vypořádat a proč se vůbec děje. Některé prvky se opakují, ale v různých kombinacích, a málokdy zcela shodně u více příspěvkatelů. Například úvodní citaci této podkapitoly a citaci 4.2.3.2.e. (s. 42) interpretuji tak, že obě za zdroj *strašení* považují *duše*, avšak jejich přítomnost vysvětlují zcela odlišně. To, co tedy mají příspěvky diskutujících společného, je různorodost kosmologií, které jsou vytvářeny kombinací aspektů z různých náboženství, spirituálních tradic apod.

Termín „brikoláž“ označuje skládání různých prvků již existujících náboženství a spirituálních směrů v osobitou spiritualitu, která je založená pouze na vlastních preferencích a neřídí se institucionálními dogmaty. Charakteristické je, že se tyto soukromé spirituality nesnaží o vytvoření souvislé a logické struktury, která by utvářela komplexnější kosmologii.

V úvodní citaci autorka zmiňuje očistec, do kterého podle ní *duše* občas nechtějí jít. Zde se nejlépe prezentuje příklad brikoláže; uživatelka pracuje s křesťanskými motivy, ale

¹⁷ Tj. schopnost získávat energii skrze první čakru, tj. přes jídlo, spánek apod.

¹⁸ Slovem „přivtělení“ autorka textu nazývá stav, kdy se *duše* zaměří na konkrétního člověka, zdržuje se v jeho přítomnosti a čerpá z jeho „energie“.

příkládá jim vlastní významy či charakteristiky (podle křesťanské nauky si duše nevybírání, zda do očištky půjde nebo nepůjde), a dokonce kombinuje motivy různých vír, které jsou objektivně neslučitelné – v tomto případě jsou vedle sebe stavěny karma a očistec, jejichž existence si vzájemně odporuje. Ačkoli se jedná o jakýsi extrém, v kombinování různých elementů není zdaleka jediná:

Když máme s mamkou pocit, že „straší“, vykropíme každou místnost v rozích. ... Jinak jestli je to duch, tak to bude asi nějaký „taškár“, když bych použila definici mého známého, a prý na ně stačí jen houknout, aby dali pokoj.

Citace 4.2.1.3.b. (příspěvek v diskuzním fóru, březen 2016)

Zde jiná uživatelka spojuje víru v *duchy* či *duše* s vírou v efektivnost náboženských praktik (v tomto případě svěcení) při jejich potlačování. K mému podivu byly tyto praktiky hojně doporučovány nejen uživateli-křesťany, ale i těmi, kdo se sami označili za ateisty. Tento fenomén je o to více zajímavý tím, že dané dva prvky (z pohledu křesťanského učení) nejsou slučitelné, jelikož, jak již bylo mnohokrát zmíněno, *duchové* z pohledu křesťanského učení neexistují. Reagovat tedy na jejich reflektovanou přítomnost svěcením mě samotnou překvapilo. Na druhou stranu, knězi nebo faráři, který jde někomu vysvětlit dům, může být jedno, za co duchovní bytost považuje majitel. Jak řekl v jednom z rozhovorů pan A., „...jejich úkolem není to diagnostikovat, oni to tam prostě jdou vysvětlit a požehnat, protože je to služba církve.“ (telefonní rozhovor s panem A., říjen 2020)

Mnozí uživatelé diskuzního fóra tedy kombinují elementy různých náboženství a spirituálních směrů, aby dali dohromady takové vysvětlení paranormálních zkušeností, které pro ně nejlépe vystihuje to, co sami zažili, nebo které by jim jednoduše bylo nejbližší, a to bez ohledu na to, jestli jsou tyto elementy slučitelné. Avšak v křesťanské poradně a v případě pana A. k brikoláži prakticky nedochází, jak bude vidno v následující podkapitole.

4.2.2. *Démoni*

... pokud existuje Bůh, tak jenom jeden. A pokud je jenom jeden, tak pouze duchovní bytosti, které jsou s ním v jednotě nám pomáhají a ty my nazýváme Anděly. Duchovní bytosti, které v této jednotě s Bohem nejsou, nazýváme démony.

Citace 4.2.2.a. (redakční odpověď křesťanské poradny, březen 2010)

Druhou kategorií duchovních bytostí, kterou na základě analýzy dat rozlišují, jsou *démoni*, někdy označováni také jako *zlé* nebo *démonické síly*, *zlí duchové* či jen *zlo*. O

démonech hovoří především příspěvky na křesťanské poradně, zmiňuje je ale i pan A., a variace tohoto označení se objevuje i na diskuzním fóru.

Data shromážděná v rámci redakčních odpovědí křesťanské poradny za *démony* označují ty duchovní bytosti, které nepochází od boha a jsou tím pádem v jednotě se satanem. Paranormální zkušenosti jsou tak rámovány jako útoky *démonických* či *zlých sil*, nikdy ne jako např. „neškodné“ návštěvy zemřelých příbuzných apod. V tomto jsou redakční odpovědi vždy jednotné a nikdy se nevychylují od katechismu.

Z vlastní zkušenosti, a především ze zkušeností mnoha exorcistů z celého světa, kteří se zabývají celou touto oblastí (kvůli pomáhání lidem od vlivu zlých duchů), mohu jen potvrdit, že schraňovat doma okultní, magické, spiritistické nebo satanistické předměty či symboly vůbec není nevinná záležitost. Rozhodně není jedno, jestli mám na krku nebo na zdi posvěcený kříž nebo pentagram, či obraz vzniklý při spiritistické seanci, jestli mám na polici křesťanskou ikonu, nebo sošku z Afriky s démonickou grimasou, o níž nevím, jestli nebyla používána jako magický předmět. Navíc některé předměty používané při magii či okultních praktikách mohou zlo přímo přitahovat – jsou opakem toho, čemu říkáme v církvi posvěcené předměty, které naopak přitahují Boží ochranu, protože jsou symbolem vyznání víry dotyčného i celé církve, která za ním stojí. V tomto ohledu skutečně není radno si zahrávat, protože i touto výzdobou či sbírkou dáváte zřetelný signál neviditelnému světu, ke komu patříte či chcete patřit.

(redakční odpověď křesťanské poradny, říjen 2020)

Citace výše zachycuje redakční odpověď křesťanské poradny, ve které jsou rozebírány tzv. nevhodné předměty. Ty jsou podle autora nebezpečné z toho důvodu, že mohou do života vlastníka přitahovat *zlo*, a to na základě svého původu např. v magii. Toto *zlo* se nemusí vždy projevovat pouze *strašením*; dalšími projevy mohou být rozvrácené vztahy, nemoci, závislosti apod. (rozhovor s panem A., říjen 2020). O nevhodných předmětech a praktikách (např. vyvolávání duchů nebo používání virgule) se stejným způsobem vyslovovali i někteří uživatelé-křesťané v diskuzním fóru, a pan A., který dokonce odhadoval, že více než polovina případů *strašení* je způsobena tím, že člověk zabředl do okultismu, čímž otevřel jakousi bránu¹⁹, skrze kterou mohou pronikat *démonické síly*. Na toto téma mi doporučil poslechnout si přednášku kněze Pavla Šupola²⁰ s názvem

¹⁹ Toto slovní spojení použil pan A., který se k nevhodným předmětům také vyjadřoval. Věřil dokonce, že důvodem přítomnosti duchovní bytosti v případě paní Z. byly nevhodné praktiky, přesněji ono vyvolávání duchů a používání virgule.

²⁰ Pavel Šupol je katolický kněz, který téma *zla* a *d'ábla* často rozebírá ve svých přednáškách. Je třeba podotknout, že ne všichni kněží se o tomto tématu veřejně vyjadřují. Myslím si, že i proto byla přednáška zaznamenána a publikována.

Nebezpečí okultismu a magie²¹, ve které se znovu objevovaly stejné motivy jako v našich rozhovorech, ale i v křesťanské poradně: člověk, který vědomě či nevědomě využívá síly, které nepocházejí od (křesťanského) boha²², se „otevřítá zlému duchu“ (Pavel Šupol - Nebezpečí okultismu a magie 2017); vyvolávání duchů je vždy komunikací se *zlým duchem*; a za veškerou magií stojí něco *zlého*, přičemž tento poslední bod se týká předmětů jako jsou lapače snů, v citaci zmíněné sošky bůžků apod. Předměty a praktiky jiných kultur, kterým je připisována magická či rituální hodnota, jsou považovány za nebezpečné z toho důvodu, že jejich moc nepropůjčuje (křesťanský) bůh. To interpretuji jako snahu o udržení řádu, který udává křesťanský výklad světa a místa člověka v něm. To, co je tomuto řádu cizí jej narušuje, a proto je rámováno jako nebezpečné (Douglas 1966). V následující citaci toto nebezpečí pramenící z neznámého, respektive ne-křesťanského, shrnuje pan A.:

Spousta lidí vnitřně sympatizuje s vikiny, s indiány, a spousta lidí jezdí do Jižní Ameriky žvýkat Ayahuascu²³, jezdí na různé šamanský rituály. Ale i tady ty věci jsou démonický. To, že se dostáváš do nějaký jiný dimenze, není tvoje zásluha, ani toho šamana. Je to prostě jako blud.

Citace 4.2.2.b. (přepis rozhovoru s panem A., říjen 2020)

V rámci křesťanského fóra, rozhovorů s panem A. a paní Z. a dokonce i některých příspěvků na diskuzním fóru, které psali lidé identifikující se jako křesťané, je *strašení* obecně reflektováno jako přítomnost negativních duchovních bytostí, jejichž původ spočívá v tom, že se jejich vlivu člověk sám (nebo jeho blízký, jako to bylo v případě paní Z., kde se o okultismus zajímal její syn) nějakým způsobem vystavil.

Skutečně existují domy, kde takzvaně „straší“ – samovolně se pohybují či padají předměty, jsou slyšet kroky, spouštějí se samovolně elektrospotřebiče či zvoní telefon, aniž by někdo volal... Při bližším ohledání se většinou zjistí, že v takovém domě se někdo už dříve zabýval spiritismem, okultismem či magií, případně se tam událo či opakovaně dělo nějaké násilí proti životu (vražda, sebevražda, chtěné potraty...)

Citace 4.2.2.c. (redakční odpověď křesťanské poradny, duben 2021)

V této citaci redaktor křesťanské poradny zmiňuje i další původ *strašení*, to, co nazývá „násilím proti životu“. I pan A. se zmiňoval o jakémisi „nahromaděném zlu“, které

²¹ Pavel Šupol – Nebezpečí okultismu a magie. In: Youtube [online]. 5. 9. 2017 [cit. 2. 1. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=pr0JcVcVAIM&ab_channel=festivalunited. Kanál uživatele festivalunited.

²² V přednášce bylo zmíněno chození ke kartárce, tj. něco, co je reflektováno jako využívání neviditelné síly, která odhaluje budoucnost, jež by jinak člověku nebyla přístupná.

²³ Ayahuasca je přírodní psychedelický halucinogen připravovaný amazonskými domorodci ze specifické liány a dalších rostlin, a to k rituálním účelům. V posledních letech, kdy se rozmohl tzv. medicínský turismus, se do Amazonie vydávají cizinci, aby tyto rituály podstupovali.

se podle něj může pojit s určitým místem, na kterém se dříve děly věci, které reflektoval jako velice špatné. Na takových místech se pak mohou projevovat *démonické síly*. Otázkou ale pořád zůstává, kdo nebo co projevující se bytosti jsou.

Když jsem se pana A. zeptala, jak rozumí pojmům „d'ábel“ a „démon“, odříkal mi původ d'ábla podle bible; to, že je to padlý anděl, který odmítl boží poslušnost, a protože bůh všem dává možnost svobodné volby, odešel z nebe spolu s těmi, koho pan A. označil za „další podřadný bytosti“ (telefonní rozhovor, říjen 2020). Tím prý začal boj dobra se zlem. Toto pojetí zcela koresponduje s tím, jak se k d'áblu neboli satanovi vyjadřuje i katolické učení a potažmo příspěvky na zkoumaném křesťanském fóru. Pan A. ve svých výpovědích často používal označení „démonický“, kterým popisoval např. postavy a různé jím negativně rámované praxe (viz citaci výše). Proto jsem se znovu zeptala na otázku, kterou vlastně nezodpověděl, tedy co je *démon*. Nejdříve se odmlčel, pak řekl, že vlastně neví, že jich je spousta, a nakonec rychle změnil téma na okultistickou literaturu v knihkupectvích a pohádky, které si vypůjčují biblická jména démonů pro své postavy.

TL: Dejme tomu, že bych já vyvolávala duchy, a chtěla bych vyvolat ducha svojí babičky. Je vůbec možný vyvolat ducha mojí babičky? Protože její duše je v nebi, nebo doufám, že je v nebi, takže by jakoby neměla mít tu možnost sem přijít a mluvit se mnou, chápu to správně?

Pan A.: To jo. To je určitě nějaká démonická věc, která ji zastoupí.

TL: A předstírá, že je ona?

Pan A.: Jo.

Citace 4.2.2.d. (telefonní rozhovor s panem A., říjen 2020)

Výše uvedená citace zachycuje moment v rozhovoru, kdy jsme s panem A. vyjednávali povahu duchovních bytostí. Zároveň ilustruje to, jak pan A. na obecné a hypotetické otázky odpovídal korektně, tak, jak učí katechismus. Když jsem se však pídila po jeho subjektivnějším pojetí negativně reflektovaných postav, vznikalo v rozhovorech určité napětí a zdálo se, že pan A. úplně nechce odpovídat²⁴, jak tomu bylo v předešlém odstavci s otázkou na *démony*. Toto napětí jsem u pana A. sledovala pak ještě jednou, a to, když mi popisoval jednu ze svých zkušeností s duchovní bytostí. Tentokrát vyprávěl o dvojčeti jeho tety, které se (jako duchovní bytost) zpřítomňovalo v domě jeho prarodičů. Když jsem se následně zeptala, jestli si myslí, že šlo o jejího *ducha*, odpověděl, že ano. Jak

²⁴ Zajímavé však je, že když mi sám od sebe začal vysvětlovat, kdo pro něj je Ježíš, tedy velice pozitivní postava, jeho pojetí bylo v něčem neortodoxní a neřídilo se pouze podle bible (např. ho často nazýval „Džízis“, a užíval slova jako „pokecali jsme [spolu]“) (telefonní rozhovor s panem A., říjen 2020)

je to ale možné? *Duchové* přeci podle kosmologie, kterou mi sám prezentoval, neexistují. Poté, co jsem ho na tuto nesrovnalost upozornila, přiznal, že pro to nemá vysvětlení. Že věří, že někdy se *duchové* vrací, aby se například rozloučili, a nemusí jít o projevy *démonů*. Reflexe osobní zkušenosti pana A. se v tomto momentě odchylovala od toho, jak by jev byl vysvětlován církevním učením, ke kterému v rozhovorech jindy zcela tíhl. Na rozdíl od příspěvatelů z minulé kapitoly, kteří vytvářejí brikoláže, se pan A. zdráhal vůbec pokoušet se o vysvětlení, které by nebylo v souladu s křesťanským učením.

Jednotné pojetí toho, co je zdrojem *strašení*, v mnou zkoumaných terénech neexistuje. Individuální pojetí duchovních bytostí a jejich původu však málokdy představuje zdroj konfliktů. Pokud jde o křesťanskou poradnu, veřejný konflikt nebo vyjednávání není možné z důvodu povahy tohoto serveru – na odpověď redakce totiž nelze veřejně navázat. Ačkoli jsou tazatelé většinou praktikující křesťané, v mnoha příspěvcích se jejich pojetí *strašení* podobá spíše tomu, jak o problému uvažují příspěvatelé diskuzního fóra. Redaktoři pak odpovídají vždy jednoznačně podle katolického učení. Na diskuzním fóru k vyjednávání dochází, ale naprostá většina vysvětlení a rad je přijímána se stejnou vahou; to, o čem se nejčastěji vyjednává není samotná povaha bytostí, ale to, *proč* u někoho doma *straší*.

4.2.3. Proč *straší*?

My zas s mamkou, nezávisle na sobě, slyšíme občas na hřbitově, kde jsou pochováni moji prarodiče, hlasité mužské kroky v písčité cestičce, co tam vede. ... Někdo nemá klid.

Citace 4.2.3.a. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Úvodní citace je jedním z příkladů toho, kde autoři analyzovaných příspěvků spatřují zdroj *strašení*, respektive důvod toho, proč se děje. Na základě shromážděných dat argumentují, že k porozumění tomu, jak problém odstranit, je důležité stanovit jeho zdroj, tedy povahu jeho původce – duchovní bytosti. Původu *strašení* se budou věnovat následující podkapitoly.

4.2.3.1. Proč někoho sužují *démoni*?

Výše jsem se zabývala *démony* a do značné míry už i jejich původem. Bylo to z toho důvodu, že spolu tyto dvě kategorie neoddělitelně souvisejí. O *démonech* se v rámci dat vyjadřovali pouze křesťané, ať už uživatelé nebo účastníci výzkumu. *Démoni* byli ve všech shromážděných datech reflektováni jako pocházející od ďábla, a třebaže byly *zlé síly* spatřovány v různých věcech od předmětů po celé praxe, jejich zdroj zůstával totožný – v satanovi. U *strašení* tedy samotný jejich původ rámuje jejich negativně reflektovanou

povahu. O důvodech, proč se *zlé síly* projevují, jsem psala už výše, jelikož by bez nich nešla povaha zdrojů *strašení* vysvětlit. Zde bych je ráda koherentněji uvedla vedle sebe. Z dat, která jsem analyzovala, vyloučily čtyři způsoby jak a proč *d'ábel* proniká do života lidí:

1. Vlastním zaviněním.

Pokud se člověk či jeho blízká osoba podílí na „nevhodných“ praktikách (vyvolávání duchů, čtení z karet, práce s virgulemi atd.) nebo vlastní „nevhodné“ předměty (sošky bohů z jiných náboženství, lapače snů atd.), otevírá se tím vlivu *zlých sil*. Praktiky, které jsem zmínila, jsou viděny jako komunikace s *démony*, a vlastnění „nevhodných“ předmětů doslova přitahuje *zlé síly*. Obojí je tedy v rámci křesťanského diskurzu vnímáno jako „zahrávání si“ se *zlem*, které si tak člověk (vědomě či nevědomě) zve do života.

2. Kvůli nahromaděnému *zlu*.

Tam, kde se v minulosti opakovaně páchaly „zlé“ činy, např. vraždy, sebevraždy a chtěné potraty, může přetrvávat *zlá síla*, která dokáže i s odstupem času ovlivňovat dění na tomto místě.

3. *Ďábel* pokouší.

Ďábel využívá toho, že je někdo např. ve složité životní situaci a je tedy náchylnější k jeho vlivu (rozhovor s panem A., říjen 2020).

4. Z vůle boží?

Bůh někdy takové věci dopouští, snad aby nás vytrhl z našeho pohodlného způsobu života a donutil nás zamyslet se nad sebou a lidmi kolem sebe.

Citace 4.2.3.1.a. (příspěvek v diskuzním fóru, listopad 2020)

Pan A., jeden příspěvek na křesťanské poradně, a jeden uživatel v diskuzním fóru zmínili, že si k sobě někdy *bůh* volá lidi „zvláštním způsobem“. Více rozvinuta tato myšlenka nebyla, já ji nicméně chápu tak, že *bůh* občas nechává špatné věci dít se, aby své ovečky „zkoušel“. To je ale v rozporu s obrazem „dobrého Boha“, ten by přeci žádné zlo naschvál dopustit neměl.

Myšlenka toho, že *bůh* skrze dopouštění zlého může docílit něčeho dobrého ve mně evokovala Konopáskův a Palečkův článek (2006), ve kterém analyzují hororový snímek *The exorcism of Emily Rose* (2005; v češtině *V moci d'ábla*). I v něm lze

spatřovat jakousi boží dvojakost. Dívka, která ve filmu zemřela na následky několika exorcismů, před svou smrtí popsala zážitek se zjevením Panny Marie, při němž jí bylo vysvětleno, proč *démoni* sužují právě ji. Konopásek a Paleček (ibid. 164, 165) scénu popisují následovně:

Zubožená Emily vyšla z domu do mlhavého sychravého rána. Na louce se jí zjevila Panna Marie. Emily se jí zeptala, proč takhle trpí; proč se vymítání nezdařilo a démoni ji neopustili. Panna Marie odpověděla, že démoni zůstanou, kde jsou. Nabídla však Emily, že by s ní mohla odejít a tělo, ve kterém tak trpí, v míru opustit. A nebo, pokud se tak rozhodne, může v tomto těle setrvat. Strašlivé utrpení by potom pokračovalo, ale mělo by smysl: skrze něj by mnozí mohli nahlédnout, že říše Duchů je skutečná ... Emily se rozhodla zůstat. „Díky tomu, co se mi stalo, budou lidé aspoň vědět, že démoni existují. Říká se, že Bůh je mrtev; ale jak by něco takového mohlo teď někoho napadnout, když lidem ukáží Dábla?“

Citace 4.2.3.1.b.

Míra kontradikce odůvodnění přítomnosti *zlých sil* z boží vůle je podle mě analyticky zajímavá – bůh očividně sdílí nějaké vlastnosti, které jsou jinak přisuzovány d'áblu. Bohužel jsem však neměla příležitost zkoumat tuto zvláštnost dál.

4.2.3.2. Proč se někdo potýká s *duchy*?

Říkáš, že se [dům] předával z generace na generaci... A není právě tohle problém? Že by se mrtvým dřívějším majitelům nelíbilo, že nemovitost již není v rodině?

Citace 4.2.3.2.a. (příspěvek v diskuzním fóru, březen 2016)

Tato citace ilustruje jeden z nejčastěji reflektovaných důvodů toho, proč u někoho doma *straší*: historie domu, bytu či pozemku. Mnoho příspěvateľů vykazuje víru v to, že se *duše* může zdržovat ve svém starém obydlí nebo na místě, kde zemřela či se během života často pohybovala. Jak jsem již zmiňovala, příspěvateľé reflektují duchovní bytosti jako do značné míry autonomní, což interpretuji i z výše uvedené citace: dřívější majitelé nejsou spokojeni s tím, že dům koupil někdo cizí, a tak se ho snaží vypudit tak, že ho budou *strašit*.

Zjišťovali jsme, že tady byli asi tři úmrtí, tady v tom domě, protože je to starší dům. V každém starším domě někdo umře většinou. ... jestli to byl šťastný člověk, jestli ho dobře pochovali, jestli se s ním dobře rozloučili, to nevím.

Citace 4.2.3.2.b. (rozhovor s paní Z., prosinec 2020)

I přes určitou autonomii se ale duchovní bytosti jistými atributy liší od živých lidí; nemohou například komunikovat stejným způsobem, jako my – proto „komunikují často přes elektřinu, to jim jde“ (příspěvek v diskuzním fóru, duben 2016), nebo na sebe jinými

způsoby upozorňují. Zdá se však, že i přesto není vždy přítomnost duchovních bytostí reflektována jako jejich svobodná volba. Na základě analýzy dat se domnívám, že přispěvatelé a účastníci výzkumu rozlišují určitá kritéria, na jejichž základě pak stanovují, zda se jedná o duši, která v „našem světě“ zůstává z vlastní vůle, nebo o duši, která se tu jaksi „zasekla“. Opakujícím se motivem zde byla otázka dobrého pohřbu a rozloučení s mrtvým. *Duch* člověka, který nebyl řádně pochován, se podle autorky objevoval už v citaci 4.1.f. (s. 30), a jeho přítomnost byla způsobena právě touto okolností. Když se nakonec urna pohřbila, *duch* zmizel.

Bohužel podobný divný pocit mám doma. ... Ptala jsem se sousedů, zda se v domě nestalo něco ošklivého – třeba se někdo oběsil...

Citace 4.2.3.2.c. (rozhovor s paní Z., prosinec 2020)

Vraždy a sebevraždy spjaté s konkrétním obydlím jsou také reflektovány jako potenciální důvody toho, proč někde *duch* zůstává a *straší*. S tímto motivem jsem se ostatně setkala už v rámci analýzy dat o *démonech*; křesťanská poradna v případech vražd a sebevražd (a chtěných potratů, ale o těch v diskuzním fóru není zmínky) popisovala kumulaci *zla*, která je způsobená pácháním toho, co nazývá „násilí proti životu“. Manifestace *strašení* na daném místě je pak způsobena právě tím, že doslova přetéká *zlem* – tyto činy totiž pocházejí od satana. Příspěvky, které jsem analyzovala na diskuzním fóru, se však o *zlu* nezmiňují. V některých se objevují fráze jako „negativní energie“, kterými autoři popisují své subjektivní pocity z místa. „Negativní energie“ je podle mnohých přispěvatelů přítomná v domech, kde *straší*, ale také např. v budovách, kde zemřelo nebo pobývalo hodně nešťastných lidí (konkrétně jsou zmíněny lazaret a bývalá ženská věznice). Na základě shromážděných dat se domnívám, že místa, jež diskutující reflektují jako naplněná „negativní energií“ nesouvisí s nahromaděným *zlem* (v křesťanském pojetí), ale spíše s neštěstím, které mrtvé doprovází i po smrti. Jisté tragédie, kterými člověk prošel za života, jsou uživateli reflektovány jako tak závažné, že znemožňují *duši* najít klid a odejít na „onen svět“.

Někdy to ani netuší... [duchové, že jsou po smrti] U nás časem pochopí, že my jim s ničím pomoci neumíme, a jdou o dům dál.

Citace 4.2.3.2.d. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Mnoho diskuzních příspěvků, které jsem analyzovala, pracovalo s myšlenkou, že *duše*, která někde přebývá, potřebuje s něčím pomoci, a proto se projevuje tím, co přispěvatelé

reflektují jako *strašení* – aby si získala pozornost. Potřeba pomoci se pojí s oběma výše zmíněnými problémy; absence dobrého pohřbu, nebo osobní neštěstí, které *duši* drží na zemi jako kovová koule na kotníku. K tomuto důvodu přítomnosti *duchů* se příspěvatelé přiklánějí nejčastěji se slovy „jen něco potřebuje“.

Tu noc mě opět probudila „jeho přítomnost“, bylo to 5 měsíců po jeho smrti. Na rady kartářky jsem rozsvítla malou lampičku, ... otevřela jsem balkónové dveře, sedla jsem si na postel a poprosila ho, aby odešel. Řekla jsem „mu“, že to zvládneme, ať nemá strach a ať na nás dohlíží „shora“, cítila jsem, jak si sedl vedle mě, po zádech mi běhal mráz. Bylo jaro, bezvětrí. Pak se pohnula záclona, ucítila jsem lehký vánek a pak už nic... jen prázdnost.

Citace 4.2.3.2.e. (příspěvek v diskuzním fóru, únor 2017)

Autorka této citace popisuje své zážitky z loučení se s *duchem* svého zesnulého manžela. Ten podle ní (a kartářky, kterou navštívila) nebyl vyrovnaný se svým odchodem „ze světa“, protože zemřel z ničeho nic a zanechal po sobě partnerku a dvouletou dceru. Mrtví, kteří se nestihli rozloučit, tj. zemřeli náhle a nečekaně, mohou podle některých uživatelů diskuzního fóra přetrvávat v „našem světě“ kvůli potřebě říci svým blízkým sbohem. Protože jsou však jejich schopnosti komunikace omezené, projevují se *strašením*. V následující citaci autorka reaguje na příspěvek zakladatelky vlákna a prezentuje další odůvodnění *strašení*.

Nevyřčená pravda, zatajená lež, neumřel vám někdo v útlém dětství, nebo manželovi?... Vzhledem k tomu, že vám kněz čistil dům, odvažují se říct, že to snad uměl, a odvaděčka [duši] nic nenašla, - je to ve vás. Vy máte něco, co to tam táhne. A může to být upozornění na manžela (nevěra, nemoc, finance), nebo manželovi naopak výhružkou – dej si pozor, vím.

Citace 4.2.3.2.f. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Tímto méně častým odůvodněním *strašení* je snaha upozornit na něco. Z příspěvku se nicméně nelze dozvědět, co je podle jeho autorky ono „to“, co se snaží skrze *strašení* člověka před něčím varovat. V jiném vlákně se pak motiv upozornění objevuje ještě jednou:

... četla jsem podobné zkušenosti nastávajících maminek a závěr byl, že si s nimi jejich děťátko hraje, případně je chce na něco upozornit.

Citace 4.2.3.2.g. (příspěvek v diskuzním fóru, červenec 2016)

Zde se s paranormálními jevy setkávala těhotná žena, a uživatelka reagující na její příspěvek tuto zkušenost rámovala jako možnou komunikaci nenarozeného dítěte s nastávající matkou, přičemž snaha upozornit na něco (předpokládám, že např. na zdravotní stav) byla jedním ze zmíněných důvodů k této komunikaci.

Tak přemýšlím, že to třeba někdy ani nejsou duchové, ale otisky minulých událostí.. někde jsem o tom letmo něco slyšela, že se to vyskytuje např. v Pompejích. To by pak třeba znamenalo, že ty duše už mají klad, ale tem „otisk“ nějaké události je jak na videu v tom místě prostě nahrán a občas se přehraje..

Citace 4.2.3.2.h. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

Poslední odůvodnění *strašení*, které bych ráda zmínila, se docela vymyká všem ostatním. V citaci výše autorka spekuluje nad něčím, co nazývá „otisky minulých událostí“. V tomto případě podle ní nestojí za *strašením duchové* ani jiné bytosti, ale jakési opakování minulosti. Tomuto jevu se v populární literatuře a mezi „lovci duchů“ říká reziduální *strašení*. Jedná se o opakované přehrávání nějaké (většinou tragické) události, která uvízla v časové smyčce (Haunted OC 2019).

Autonomie duchovních bytostí je z analytického hlediska zajímavým tématem. Na základě analyzovaných dat se domnívám, že se duchovní bytosti projevují za přímé i nepřímé účasti svědků, a aktivně se snaží získat si jejich pozornost. Za přímou účast považují takové zkušenosti, ve kterých aktéři nebo přispěvatelé v reálném čase vnímají projevy *strašení*, například když slyší kroky bez těla, vidí postavy nebo jsou svědky selhávání přístrojů. Nepřímou účastí mám pak namysli takové situace, ve kterých aktéři a přispěvatelé nezažívají projevy v reálném čase, ale jsou svědky jejich následků, jako např. prádlo vyházené z pračky (viz citaci 4.1.a.). Zdá se také, že projevy *duchů* nejsou omezeny na specifickou denní dobu, avšak odehrávají se zpravidla tehdy, kdy je (nebo jejich následky) může někdo zaznamenat. To interpretuji jako hlavní složku autonomie duchovních bytostí – tuto možnost rozhodnutí se *kdy* a *jak* se projeví vidím také jako důvod toho, proč paranormální jevy nelze zkoumat v laboratorních podmínkách.

Jelikož je *strašení* v rámci vzorku považováno za nevhodné nebo nežádoucí, naprostá většina účastníků a uživatelů hledá nebo navrhuje způsoby, jak jej odstranit. Povaha duchovních bytostí a důvod jejich přítomnosti jsou v mnoha případech klíčové v tom, jak se s nimi dále zachází.

4.3. „Nepárat se s tím a vyhnat to,“ neboli zacházení s duchovními bytostmi

Pomoc z těchto duchovních postižení zlem pak vede cestou obrácení, modlitby za osvobození či exorcismu.

Citace 4.3.a. (odpověď na křesťanské poradně, únor 2017)

Přítomnost duchovních bytostí, ať už je člověk rámuje jako *démony*, nebo *duchy*, je v naprosté většině zkoumaných příspěvků považována za nežádoucí. Jen několik málo uživatelů se ve svých reakcích vyslovuje o tom, že by se s *duchy* měl člověk naučit žít a

jejich projevy prostě neřešit. Avšak to, co většina uživatelů a účastníků výzkumu reflektuje jako projevy *strašení*, je často dle jejich výpovědí doprovázeno subjektivně negativními pocity (o čemž pojednávala kapitola 4.1.). Jednoduše řečeno, jevy, které příspěvatelé považují za racionálně nevysvětlitelné, tedy narušují ustanovený řád, jim nahánějí strach. V mnoha případech popisují problémy, které přítomnost duchovních bytostí a jimi způsobený strach přinášejí, a které nelze jednoduše ignorovat a zvyknout si na ně. Z tohoto důvodu chtějí odstranit zdroj problémů; a pokud za ním vidí *duchy* nebo *démony*, musí se zbavit jich.

... zajděte si za knězem ve vaší farnosti a zkuste mu vaše těžkosti popsat. ... [my jsme] nechali knězem vysvětit celé patro a od té doby je klid. Chápu, že pokud nejste věřící nebo máte k církvi odpor, nemusí vám toto řešení připadat snadné nebo rozumné, ale vězte, že funguje.

Citace 4.3.b. (příspěvek v diskuzním fóru, listopad 2020)

Zdaleka nejčastějším řešením, které internetové příspěvky i účastníci výzkumu při potýkání se s paranormálními jevy doporučují, je nechat si obydlí vysvětit knězem. Současně tuto praxi navrhují a využívají i ti, kteří se identifikují jako ateisté nebo za *strašením* spatřují *duchy*, nikoli *démony*. Křesťanské učení existenci *duchů* vyvrací, jak tedy může svěcení ve jménu Ježíše Krista pomoci? Z toho, co jsem se dozvěděla od pana A., se zdá, že v případě svěcení úplně nehraje roli to, co která strana za zdroj problémů považuje. Nevěřící i věřící člověk, který své paranormální zkušenosti hodnotí jako práci *duchů*, si může pozvat kněze proto, že svěcení je služba církve. Kromě toho, že, jak řekl pan A., úkolem kněze není problém diagnostikovat, vlastně ničemu nevadí, jestliže kněz věří, že dům zbavuje *zlých sil*, zatímco majitel věří, že z něj vyhání *duchy* předchozích vlastníků. A pokud jde o to, proč nevěřící lidé využívají svěcení, aniž by jeho původ (křesťanství) považovali za validní, jde znovu o brikoláž. Lepší otázkou podle mého názoru je, jak je možné, že svěcení někdy zafunguje a někdy ne; to je ale problém pro samostatný výzkum.

Zkus svěcenou vodu nastříkat do všech rohů v domě ve všech místnostech, stačí pár kapek. Pak po tmě zapálit bílou svíčku a říct nahlas něco v tom smyslu, aby vás ten duch nechal na pokoji, ať odejde, zkrátka co po něm chceš.

Citace 4.3.c. (příspěvek v diskuzním fóru, únor 2017)

Výše uvedená citace je dobrým příkladem toho, jak mnozí diskutující vytvářejí brikoláže. Víra v *duchy* se tu objevuje vedle křesťanské praxe svěcení a zároveň vedle jakéhosi rituálu s bílou svíčkou. Podobným návodem je:

Zapal bílou kostelní svíci postříkanou svččenou vodou. Před práh domu nasyp bílou křídu. Řekni duši, že o ní víš, a ať odejde v míru. ... Máte dítě? Oblékat na spaní do bílé. Pak kříž nad každé dveře a pokud možno návštěva kněze, co to bude brát vážně.

Citace 4.3.d. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

I v této citaci příspěvatelka, která zkušenost zakladatelky vlákna rámuje jako *strašení duši*, navrhuje bránit se přítomnosti duchovní bytosti za pomoci kněze. Doporučuje takového, který by problém *bral vážně*; problémem je podle ní *duše*, jejíž přítomnost by ale kněz, pokud je věrný katechismu, neměl připouštět. I v tomto příspěvku se objevuje návod na rituál, tentokrát s kostelní svíci a křídou, přičemž cílem je komunikovat *duši* to, že by bylo vhodné místo opustit a odejít na „onen svět“. Podle redakčních odpovědí křesťanské poradny a pana A. by se ale člověk neměl nikdy pokoušet duchovní bytosti jakkoli kontaktovat, protože „na druhé straně není duch zemřelého, ale démon, který se za něj vydává.“ (redakční odpověď křesťanské poradny, duben 2021)

Nechci vás strašit, ale neměla jste rituál dělat sama. Duch bude silný, byl tam celou dobu, jen teď ho něco šve. ... Svíčka je omyl, a ještě ho pošlete proti sobě.

Citace 4.3.e. (příspěvek v diskuzním fóru, únor 2017)

Jindy nespočívá reflektovaná nevhodnost podobných rituálů v tom, že se skrze ně člověk dostává do styku s něčím jiným než s „pouhou“ *duši*, ale v tom, že může svoji situaci zhoršit tím, že onu *duši* rozzlobí. Jiní uživatelé ale komunikaci s duchovní bytostí doporučují.

Nemusíš „umět“ na něj [ducha] mluvit... mluv s ním jako s kýmkoli živým, třeba „hele ahoj, já bych tu ráda bydlela, myslíš, že by to šlo? Budeme se tady o dům starat, neboj. Jen nás prosím s dcerkou nestrašte. Přeju vám pokoj a klid.“ ... Nejlepší je si s „ním“ povídat, úplně normálně, svými slovy.

Citace 4.3.f. (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018)

V citaci autorka radí, jakým způsobem se obracet na *ducha*. Komunikace s *duchy* je jedněmi brána jako velké tabu, jinými jako jakási první (a často i poslední) pomoc. Na základě analyzovaných dat se domnívám, že se k promlouvání s duchovní bytostí přiklání takoví uživatelé, kteří ji reflektují jako „normálního člověka“ (příspěvek v diskuzním fóru, leden 2018), jemuž je potřeba pomoci.

Zkus se je jednoduše v té místnosti postavit a říct např.: „Ve jménu Ježíše Krista žehnám tuto místnost, tento náš dům, a všechno nečisté ať z tohoto domu jednou provždy zmizí! Amen!“

Citace 4.3.g. (příspěvek v diskuzním fóru, březen 2016)

V mnoha případech je také doporučováno rozhodným hlasem říct duchovní bytosti, aby odešla. Tento způsob komunikace se vymyká oběma přístupům z předchozího

paragrafu, a doporučují ho jak někteří uživatelé-křesťané, tak nekřesťané. Ve většině takových příspěvků jsem se dozvěděla, že se má dotyčný odvolat na Ježíše Krista. Pokud proklamaci provede jeho jménem, duchovní bytost musí odejít. Hrstka uživatelů také navrhuje bytosti přikázat, aby odešla, ale tentokrát jaksí sám za sebe.

Nesčetněkrát jsem odváděla duše z domů, kde byl i kněz. Majitelé domů říkali, že z toho udělali divadelní komedii, a ve většině případů se problémy po jeho představení ještě zhoršily, protože šlo o dušičky, které nikam odejít nechtěly, byly majiteli domu před klienty a taková šaškárna je strašně naštvala, protože se je snažil někdo vyloženě vyhnat z vlastního domu. ... Jsou to jenom lidi bez fyzického těla, ale stejní lidé jako byli, a bez normální komunikace to nejde. Občas teda kněz zabere, ale ne tak, že by duším pomohl. Ukáže jim to jeho představení, ony doufají, že pomůže, nic se nestane, ztratí naději, tak jdou hledat pomoc jinam. Ano – lidi v domě mají klid, ale ty duše tady pořád jsou zaseknuté a potřebují pomoc.

Citace 4.3.h. (příspěvek v diskuzním fóru, únor 2017)

Posledním způsobem, jak se s přítomností duchovní bytosti vyrovnat, který na základě dat rozpoznávám, je pozvání někoho, kdo provádí tzv. „odvádění duší“. O této praxi jsem se zmínila už v kapitole 4.2.1.2. v souvislosti s uživatelkou fóra, která se mimo jiné zabývá právě odváděním *duší*. Ve výše uvedené citaci tato uživatelka kritizuje křesťanskou praxi svěcení a poukazuje na to, že její způsob zacházení s tím co reflektuje jako *duše*, je nápomocnější. V rámci analyzovaných příspěvků si podobní „odváděči“ a kněží často vzájemně vytýkají své přístupy.

Přítomnost duchovních bytostí je v naprosté většině mnou zkoumaných dat rámována jako nemístná. V závislosti na tom, jakou povahu a původ uživatelé a účastníci těmto bytostem přisuzují, jsou navrhovány a sdíleny různé praxe k jejich odstranění. Při zacházení s duchovními bytostmi je velice patrný vliv křesťanství a tendence většiny internetových uživatelů tvořit brikoláže, ve kterých se tento vliv také odráží.

5. Závěr

Cílem této práce bylo porozumět tomu, jak účastníci výzkumu a uživatelé dvou specifických poradenských serverů rozumí povaze duchovních bytostí a jakými způsoby s nimi zacházejí. Výzkumné otázky byly stanoveny tak, aby mi pomohly postupně prozkoumávat jednotlivé složky této komplexní problematiky. V první řadě bylo třeba zjistit, jaké události uživatelé ve svých příspěvcích rámuji jako *strašení*. Dále jak reflektují povahu a původ duchovních bytostí, které za *strašením* stojí. A nakonec jsem se zaměřila na popis a interpretaci způsobů zacházení s duchovními bytostmi. Na celou problematiku jsem nahlížela z pohledu parantropologie ve smyslu teoreticko-metodologického přístupu.

Analýzu shromážděných dat jsem prováděla pomocí segmentace a kódování. V první části výzkumu jsem provedla několik telefonních rozhovorů se dvěma účastníky, kteří se mnou sdíleli své reflexe paranormálních zkušeností a své kosmologie. Na základě doporučení jednoho z účastníků jsem také analyzovala audiozáznam z přednášky na téma nebezpečí okultismu. Tento terén však nebyl dobře přístupný, a proto jsem se nakonec uchýlila k nevtíravým technikám tvorby dat. Většina dat, která jsem analyzovala, byla virtuálního charakteru. Jednalo se o příspěvky obsahující reflexe zkušeností jejich autorů; skrze ty jsem se dostala k webové stránce nabízející službu odvádění *duší*, ze které data také čerpám. Tento typ dat je specifický tím, že vznikala zcela nezávisle na mém výzkumu. Z toho se odvíjí i můj analytický postup; relevantní data jsem segmentovala na tematické segmenty a na základě kódování pak stanovovala kategorie, které mi umožnily porozumět fenoménu *strašení*, a především interpretovat jeho aspekty z pohledu účastníků a internetových přispěvatelů.

Abych zachovala co největší anonymitu internetových přispěvatelů, rozhodla jsem se v práci nepoužívat jména serverů, ze kterých jsem data shromažďovala. Rozdělují je pouze na základě jejich základní charakteristiky – jedním z nich je křesťanská poradna, druhým diskuzní fórum. Účastníci, se kterými jsem prováděla telefonní rozhovory, jsou zcela anonymizovaní, a kromě pozměněných iniciál a přibližného věku o nich nesdělují žádné jiné informace. Důvodem toho je citlivost tématu práce.

Na základě analýzy podávám nejdříve charakteristiku *strašení* tak, jak ho reflektují uživatelé poraden a účastníci výzkumu. Pomocí citací prezentuji události, které jsou uživateli a účastníky pokládány za projevy *strašení*. Jedná se o takové zkušenosti, které jsou rámovány jako nevysvětlitelné (z pohledu dominantního moderního vědeckého diskurzu).

Příkladem může být selhávání elektroniky, vídání nemístných postav (nejčastěji ve vlastním domě) či pocit, že člověka někdo pozoruje (aniž by jiný člověk byl přítomný). *Strašení* je ve většině případů reflektováno jako negativní zkušenost, která často způsobuje dlouhodobý strach a úzkosti; někteří uživatelé se však od tohoto pojetí odchyľují. Domnívám se, že je tento přístup ke *strašení* častější u těch uživatelů, kteří o duchovních bytostech uvažují jako o lidech, kteří jsou po smrti neviditelní, ale pořád lidští. To, jak přispěvatelé a účastníci rámuji povahu a původ duchovních bytostí, hraje velkou roli v tom, jak se staví k jejich projevům a jak s nimi dále zacházejí. V další části práce se proto zabývám tím, kdo nebo co *strašení* podle uživatelů a účastníků způsobuje.

Ve druhé části práce analyzuji to, jak uživatelé a účastníci výzkumu reflektují povahu a původ duchovních bytostí. Ty jsem na základě analýzy dat rozdělila na *duchy* (či *duše*) a *démony*. Zajímalo mě především to, kam tyto bytosti spadají do kosmologie uživatelů a účastníků, a jak rozumí tomu *proč* se v daných případech projevují.

Duchové jsou ve všech terénech obecně reflektováni jako energie, která z člověka zůstane poté, co zemře. Internetoví uživatelé rozeznávají širokou škálu důvodů toho, proč se *duchové* zdržují na světě, a mnohdy je kombinují. Příkladem může být např. potřeba pomoci, neschopnost opustit určité místo, nebo jednoduše snaha kontaktovat pozůstalé. Protože účastníci výzkumu a uživatelé poraden pátrají (na internetu, mezi známými, u kněžích) po důvodech přítomnosti těchto bytostí a také způsobech, jak je odstranit, interpretují reflektovanou přítomnost duchovní bytosti jako nemístnou.; *duchové*, ať už škodící či neškodní, do tohoto světa podle uživatelů a účastníků nepatří. Způsoby, kterými přispěvatelé diskuzního fóra vysvětlují povahu a původ duchovních bytostí jsem interpretovala pomocí konceptu brikoláže. Na základě analýzy dat se domnívám, že vytvářejí své osobité spirituality pomocí skládání prvků různých náboženství a spirituálních směrů.

Na rozdíl od uživatelů, kteří se identifikovali jako ateisté nebo nespecifikovali svou víru, je u uživatelů a účastníků-křesťanů patrný vliv křesťanského výkladu světa. Mnozí z těch, kteří se identifikovali jako křesťané, vykládali povahu a původ duchovních bytostí v souladu s křesťanským učením – tedy jako přítomnost *zlých sil*, respektive *démonů* pocházejících od ďábla. Tyto *zlé* bytosti byly rámovány jako velice negativní a nebezpečné na základě jejich postavení v křesťanské kosmologii, avšak subjektivnější pojetí jejich povahy jsem nebyla schopna získat. V některých případech se stávalo, že uživatelé či účastníci-křesťané prezentovali křesťanskou kosmologii, když mluvili obecně, avšak

v reflektování svých vlastních zkušeností se *strašením* se přikláněli k tomu, že se jednalo o projevy *duchů*. Domnívám se, že nemožnost vyjednat povahu těchto duchovních bytostí, která vyplývá z rigidnosti katolické kosmologie, má za následek to, že se někteří uživatelé či účastníci dostávají do vnitřního konfliktu v situacích, kdy své osobní zkušenosti reflektují v nesouladu s katechismem. Je však třeba zmínit, že jiní uživatelé a účastníci, kteří se identifikovali jako křesťané, tento pohled nesdíleli, a v existenci *duchů* věřili, aniž by to pro ně vyvolávalo osobní konflikt náboženství a víry.

V poslední části práce se zaměřuji na způsoby vypořádávání se s reflektovanou přítomností duchovních bytostí, které uživatelé a účastníci navrhuji nebo přímo využívají. Protože je jejich přítomnost rámovaná jako nevhodná, naprostá většina uživatelů a všichni účastníci radí duchovní bytosti odstranit pomocí různých praxí. Nejčastěji navrhovanou je křesťanská praktika svěcení, a to jak uživateli-křesťany, tak nekřesťany. Další přístup, který na základě dat rozpoznávám, je jednoduše s *duchem* promluvit a zjistit, proč tu je a co potřebuje. To člověk může podle některých uživatelů diskuzního fóra udělat sám za sebe, ve jménu Ježíše Krista, nebo si pozvat „odvaděče duší“, který se na případy *strašení* specializuje. Komunikace s duchovní bytostí je ale mnohdy reflektována jako nebezpečná, a to především v příspěvcích křesťanů. Stejně tak je za nebezpečnou pokládána poslední praxe zacházení s duchovními bytostmi, kterou na základě dat rozpoznávám, a to provádění vlastních rituálů pro odstranění *duchů*.

Strašení je účastníky výzkumu a příspěvky uživatelů poraden rámováno jako nemístná přítomnost duchovních bytostí, které se určitým způsobem projevují. Tyto projevy jsou v naprosté většině subjekty reflektovány negativně. Vymezení povahy těchto bytostí a vůbec důvodu jejich přítomnosti závisí na osobní spiritualitě. Na základě analyzovaných dat rozdělují duchovní bytosti na duchy či duše a démony. Jelikož jsou duchovní bytosti reflektovány jako nemístné (více či méně, v závislosti na tom, jakou povahu jim prisuzují), účastníci výzkumu i uživatelé poraden hledají způsoby, kterými je odstranit. Nejčastěji uváděnou praxí je praktika svěcení a žehnání, a to jak u účastníků a přispěvatelů-křesťanů, tak nekřesťanů.

6. Bibliografie

"Belief". In Oxford Bibliographies [online]. [cit. 4. 1. 2022]. Dostupné z: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0190.xml>

Berryman, E. (2001). *Medjugorje's Living Icons: Making Spirit Matter (for Sociology)*. Social Compass 48, no. 4: 593–610. DOI: <https://doi.org/10.1177/003776801048004009> .

Biskupství brněnské. Instrukce ohledně služby exorcismu a modliteb za osvobození [online]. 30. 4. 2013. [cit. 10. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.biskupstvi.cz/storage/dokumenty/instrukce_exorcismus.pdf.

Bowie, F. (2008). *Antropologie náboženství*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-378-9.

„Bricolage“. Contemporary American Religion. [online] (2019). [cit. 14. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/religion/legal-and-political-magazines/bricolage>.

Boardman, P. H., et al. (2005). *The exorcism of Emily Rose*. Culver City, Calif, Sony Pictures Home Entertainment.

Dagnall, N.A., Drinkwater, K., Parker, A. Clough, P. (2016). *Paranormal Experience, Belief in the Paranormal and Anomalous Beliefs*. Paranthropology: journal of anthropological approaches to the paranormal, 7 (1). pp. 4-15.

Douglas, M. (1966). *Purity and danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo*. London: Routledge.

Garrido, N. (2017) *The method of James Spradley in qualitative research*. Enfermería: Cuidados Humanizados 6, no. Especial: 43. DOI: <http://dx.doi.org/10.22235/ech.v6iEspecial.1449>

Haunted OC [online]. *Types of Hauntings*. 15. 11. 2019. [cit. 5. 1. 2022] Dostupné z: <https://hauntedoc.com/types-of-hauntings/>.

Heřt, J. *Stručný výkladový slovník českých skeptiků*. 2008. Dostupné z: <http://www.sysifos.cz/index.php?id=slovník>.

Hunter, J. (2014). *Paranthropology: Towards a Parapsychological Anthropology*. Anomaly: Journal of Research Into the Paranormal 47, 102-112.

Hunter, J. (2015). *Between Realness and Unrealness: Anthropology, Parapsychology and the Ontology of Non-Ordinary Realities*. *Diskus: Journal of the British Association for the Study of Religion*. 172. 4-20. DOI: <https://dx.doi.org/10.18792/diskus.v17i2.68>.

Internetová jazyková příručka (2008–2021) [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. [cit. 7. 11. 2021]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

Kleinman, A. (1978). *Culture, Illness, and Care: Clinical Lessons from Anthropologic and Cross-Cultural Research*. *Annals of Internal Medicine* 88, no. 2: 251. DOI: <https://doi.org/10.7326/0003-4819-88-2-251>.

Konopásek, Z. (2010). *V čem spočívá pravda náboženské skutečnosti? Sociologický pohled na mariánská zjevení a démonické posedlosti*. *Biograf* (52-53): 22 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=5306>.

Konopásek, Z. a Paleček, J. (2006). *V moci d'ábla: Exorcismus věřícíma očima*. *Biograf* (40-41): 75 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=4006>.

Kuncová, M. [online]. *Tajemství bohnického hřbitova bláznů*. 26. 12. 2019 [cit. 5. 1. 2022]. Magazín – příloha deníku *Právo*: 32-35. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/cestovani/clanek/tajemstvi-bohnickeho-hrbitova-blaznu-40302767>.

Luke, D. a Hunter, J. (2014). *Talking with the spirits: ethnographies from between the worlds*. Brisbane: Daily Grail. ISBN: 978-0987422446.

Mencken, F., Bader, C., and Stark R. (2008). *Conventional Christian Beliefs and Experimentation with the Paranormal*. *Review of Religious Research*, Volume 50(2), pp. 194-205.

„*Mythic Thought*“. *The Oxford Companion to the Body* [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/medicine/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mythic-thought>.

Nakonečný, M. „*Parapsychologie*“ in *Sociologický slovník*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 4. 1. 2020]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Parapsychologie>

Němečková, K. (2014). *Spiritualita a kultura*. *Anthropologia integra*, 5(1), 29-38. DOI: <http://dx.doi.org/10.5817/AI2014-1-29>.

Novotná, H., Špaček, O., Šťovíčková, M. (2019). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. ISBN: 978-80-7571-025-3.

Paleček, J. (2010). *Mariánský sluneční zázrak ve světle sociologie, sociologie ve světle slunečního zázraku*. Biograf (52-53): 31 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=5302>.

Pavel Šupol – Nebezpečí okultismu a magie. In Youtube [online]. 5. 9. 2017. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=pr0jcVcVAIM&ab_channel=festivalunited. Kanál uživatele festivalunited. [cit. 2. 1. 2022].

"*Religion*". In Oxford Bibliographies [online]. [cit. 4. 1. 2022]. Dostupné z: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0060.xml>.

Slovník Současné Češtiny | Lingea s.r.o. 2021. [online]. [cit. 28. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny>.

Tesárek, J. (2017). *Hra o duši: O autoetnografii ve výzkumu čarodějnictví*. Biograf, (65-66): 22 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.html?id=1020>.

Williams, E. (2016). *A Quantitative Investigation into the Paranormal Beliefs of the Contemporary Vampire Subculture*. Paranthropology Vol. 7 No. 1.

Práce používá data, která poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2018101).